

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

www.vasarhelyilatohatar.hu • VIII. évf. • XXVI. sz. • 2017/1. • 450,-Ft

KISS CSABA: A NYÁRI SZÍNKÖR 3D

CSIKÓS ANDRÁS: Önarckép ecsettel (olaj)

Forrás: Tornyai János Múzeum – Fotó: Dömötör Mihály

TARTALOM

BÁN CSABA

A reformáció 500 éves jubileumán

4

SZENTI TIBOR

Emlékezés Csete György építészre

6

VIDA MIHÁLY

"A nagybányai festők harmadik generációjához tartozom" — Boldizsár István

8

Jóna Dávid

Hódmezővásárhelyi emlék

Ahogy leng a hinta az almafán

Hódmezővásárhely

10

11

11

SONKOLY TIBOR

A kezdeti időkről — Csíkós András Párizsban

12

NAGY IMRE

Találkozás — Emlékkiállítás Csíkós András festőművész születésének 70. évfordulóján

13

BENÁK KATALIN

A művészet szabadsága

Sándor Eszter és Rományi László iparművészek

14

GAÁL GYÖRGYI

A sosem látott képeslapok varázslója

Kiss Csaba 3D grafikus

18

BÉRES DEZSŐ

Egy békés-bánáti lévita a XIX. – XX. sz. fordulóján

20

HARANGHY GÉZA

A megismerés felé – Baka István: 1948-1995

22

BAKA ISTVÁN

Temesvár. Dózsa tábora (részlet)

Dal

Kora-tavaszi éjszaka

22

23

23

HARANGHY GÉZA

"Ott, ahol fény sincs és dal se"

Őszi esőzés

23

23

DOMOKOS TAMÁS

Az én szülővárosom

24

ANTAL GÁBOR

Közös a nyelvünk – közös a kultúránk

25

VÁCZI GÁBORNÉ

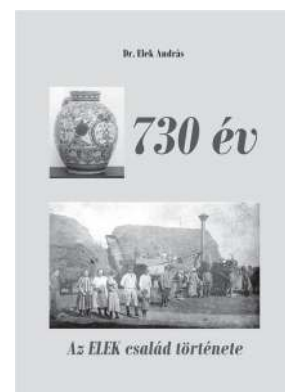
Árulkodó motívumok, titkot rejtő színek

28

RECENZÍÓ

Elek András: 730 év – Az Elek család története
(Benák Katalin)

26

GALÉRIA: Boldizsár István 9, 11, 23, 32 | Csíkós András 2 | Kiss Csaba 1 | Rományi László 15, 16 | Sándor Eszter 16, 17

Impresszum:

Vásárhelyi LÁTÓHATÁR ●VIII. évf. 26. szám 2017/1. ●www.vasarhelyilatohatar.hu

Kiadja: HDK Hód-Biotech Kft. Felelős kiadó: dr. Fuchsz Máté. Szerkesztőség: 6800 Hódmezővásárhely, Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2. E-mail: benakk@gmail.com. Telefon: 06 20 280 2529 Főszerkesztő: Benák Katalin. Szerkesztőség: Csíkós Dia, Dani Imre, V. Nagy Nándor, Soós Csilla. Fotográfus: Gaál Györgyi. Nyelvi lektor: Takácsyné Farkas Irén. Nyomda: Szoliter Nyomda Hódmezővásárhely, Benkó István nyomdavezető. Nyomdai előkészítés: Benák Katalin, Tóth Zsolt. HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010. Közzététel: Creative Commons (CC-BY-SA-4.0) Nevezd meg!-Így add tovább! Első közlésű, elektronikus formátumú, nyelviellenőrzött kéziratot fogadunk, mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget. További információink megtekinthetők a www.vasarhelyilatohatar.hu portálunkon.

TÁMOGATÓNK:

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

A REFORMÁCIÓ 500 ÉVES JUBILEUMÁN

A reformáció 500 éves jubileuma alkalmával újra felmerül az az elfeledés homályába merült tény, hogy a magyarországi reformáció nagy alakjairól hiteles eredeti kép vagy szobor nem készült. Nem így van ez a németországi és a svájci reformációval. Lutherről, Kálvinnról és a többi reformátorról festmények, képek, szobrok maradtak fenn. Azonban azok a portrék, amelyeket szerte az országban, Göntztlől Kolozsvárig, festmény vagy szobor formájában magyar reformátorokról láthatunk, a későbbi kor alkotóinak elképzeléseit tükrözik. Így vagyunk ezzel akkor is, ha a hódmezővásárhelyi reformációnak próbálunk meg utánajárni. Csak az 1800-as évekből kerülnek elő elsősorban korabeli lelkipásztorokról, gondnokokról és mecénásokról készült képek. Még a nagyhírű Szőnyi Benjáminról sincs képünk, pedig 1794-ben – majd háromszáz évvel a reformáció nyitánya után hunyt el – és minden valószínűség szerint a városnak egyik legnagyobb alakja mind a mai napig.

A történészek egyértelműen a történelmi szomorú tényekkel, a három részre szakadt ország küzdelmeivel, népünk hányattatásaival magyarázzák ezt a hiányt.

A teológus kutatók mindemellett a hangsúlyt nemcsak a történelmi eseményekre, a reformátorok személyére, hanem Jézus Krisztus személyére helyezik. Ez tette és teszi lehetővé ma is, hogy a zivataros évszázadokat követően gyülekezeti közösségekben reformátusok, evangélikusok és más protestáns felekezetek élhessenek a városban.

Ha a hódmezővásárhelyi gyökereket keressük, akkor az átfogó egyháztörténeti munkákban Szeged környékének reformációjáról olvashatunk. A reformáció egyik bölcsője a ferences rendi szerzetesség, amelynek léte ekkorra Szegeden már egészen természetes. Luther maga is obszerváns ferences, azaz a rend szigorú ágához tartozik. A legfrissebb teológiai gondolatokat hozzák Nyugat-Európából, ezzel formálva, alakítva a hazai hitéletet.

A reformáció első hódmezővásárhelyi emléke egy 1545-ben Szegeden lefolytatott hitvitához kapcsolódik, amelyen a vásárhelyi Mátyás pap is részt vett protestáns oldalon. Az információ személyéről kevés, valószínűleg a helyi plébániát vezethette, de rokonszenvezett, és el is fogadhatta a reformáció lutheri, evangélikus irányát. Az ótemplomi gyülekezet pecsétjében ez az évszám szerepel. Papjaik, prédikátoraik révén válhattak az itt élő katolikusok reformátussá.

Reformátoraink közül Szegedi Kiss István az, akit újra és újra említenek a szerzők, aki valószínűleg Szegeden született, ifjú éveit a bécsi és a krakkói katolikus egyetemeken töltötte, majd, mint általában peregrinus (öztöndíjas) diákjaink, ő is vált, és Wittenbergbe, Luther egyetemére megy tanulni. Szegeden és Hódmezővásárhelyen nem szolgált, de Békésen, Mezőtúron és Temesváron igen. Hatása Hódmezővásárhelyre egészen bizonyos.

A hódmezővásárhelyi egyháztörténeti munkák közül időrendben hármat érdemes megemlíteni:

1. Időrendben az első egyháztörténeti munka Szőnyi Benjámin latin nyelvű kézírata, amely az első református presbiteri jegyzőkönyv első oldalain olvasható. Ma az ótemplomi irattárban található. A mű a XVIII. század közepén készült, amely a bevezető egyháztörténeti rész után korabeli gyűlések jegyzőkönyveit tartalmazza.

2. A második egyháztörténetet taglaló kézirat 1848-ban, a forradalom évében Szél Sámuel lelkipásztor készítette. Kéziratban az ótemplomi irattárban olvasható.

3. A harmadik egyháztörténeti munka a közvélemény számára leginkább ismert: 1927-ben Hódmezővásárhelyen megjelent dr. Szeremlei Sámuel: *A Hódmezővásárhelyi Református Egyház története* című munkája.

Nyilvánvaló módon az elsőre támaszkodott a két utóbbi, illetve a harmadik szerző a második szerző megállapításait is figyelembe vette, felhasználta.

A kevésbé ismert Szél Sámuel a Körs–Maros közti közösségek reformációját Erdélyhez és a szász városok kereskedői kapcsolataihoz köti, akik bizonyosan magukkal hozták a legújabb információkat és kiadásra került, elsősorban teológiai munkákat. Szél Sámuel is Szegedi Kiss Istvánhoz köti Hódmezővásárhely reformációját.

Mindannyian említik azokat a főúri udvarokat, amelyekben udvari papok, később udvari prédikátorok szolgáltak és terjesztették Európa legfrissebb tanait. A török hódoltság és az Erdélyi Fejedelemség területén nagyobb akadály nélkül terjeszkedhetett Luther és Kálvin tana.

Szél Sámuel az első ismert nevű prédikátornak Egrői vagy Egri Benedeket nevezi. Lehet, hogy őt megelőzően volt már prédikátor. Őröla annyit tudunk, hogy 1569-ben részt vett egy nagyon fontos teológiai vitán, zsinaton, amely „Dávid Ferencz és Blandrata György hitszakadás féle ügyében tartott.” (Szél Sámuel) Tulajdonképpen ezen a zsinaton vált véglegessé, hogy a hódmezővásárhelyiek akkor nem az unitarizmust, hanem a protestantizmus másik két ága közül elsősorban a helvét (svájci) irányt követik. Nem kis szerepe lehetett ebben az alföldi mezővárosok református prédikátorainak, különösen Debrecennek, Méliusz Juhász Péter munkásságának. Egri (Egrői) Benedek tehát az első, akiről tudunk. A következő lelkész ismét zsinaton jelenik meg Szatmárnémetiben 1646-ban, ő Losonczi István. Majd nyolcvan év telik el. Hiteles dokumentumok nincsenek igazán a kezünkben, így az olvasók számára érdekes, milyen kevés információval rendelkezünk, ha a reformáció korszakát próbáljuk meg körbejárni. A lelkipásztori szolgálat folytonosságát az 1600-as évek végétől, a Rákóczi-szabadságharcot megelőző időszakról datáljuk. Bizonytalannal az itt szolgáló lelkipásztorok között a leghíresebb Szőnyi Benjámin, aki születésének 300. évfordulóját fogjuk december 16-17-én ünnepelni.

(Hézagpótló az az almanach, ami a vásárhelyi lelkipásztorokról készül a Levéltár gondozásában, és várhatóan még az idén meg fog jelenni!)

1569-ben nemcsak lelkipásztor írt alá a nagyváradi zsinaton, hanem vele egyidejűleg egy Tordai Ádám nevezetű iskolamester is. Ez jelzi, hogy a templom és az iskola, a lelkipásztor és az iskolamester (kántor-tanító) szolgálata együtt adott ki egy egészet Hódmezővásárhelyen.

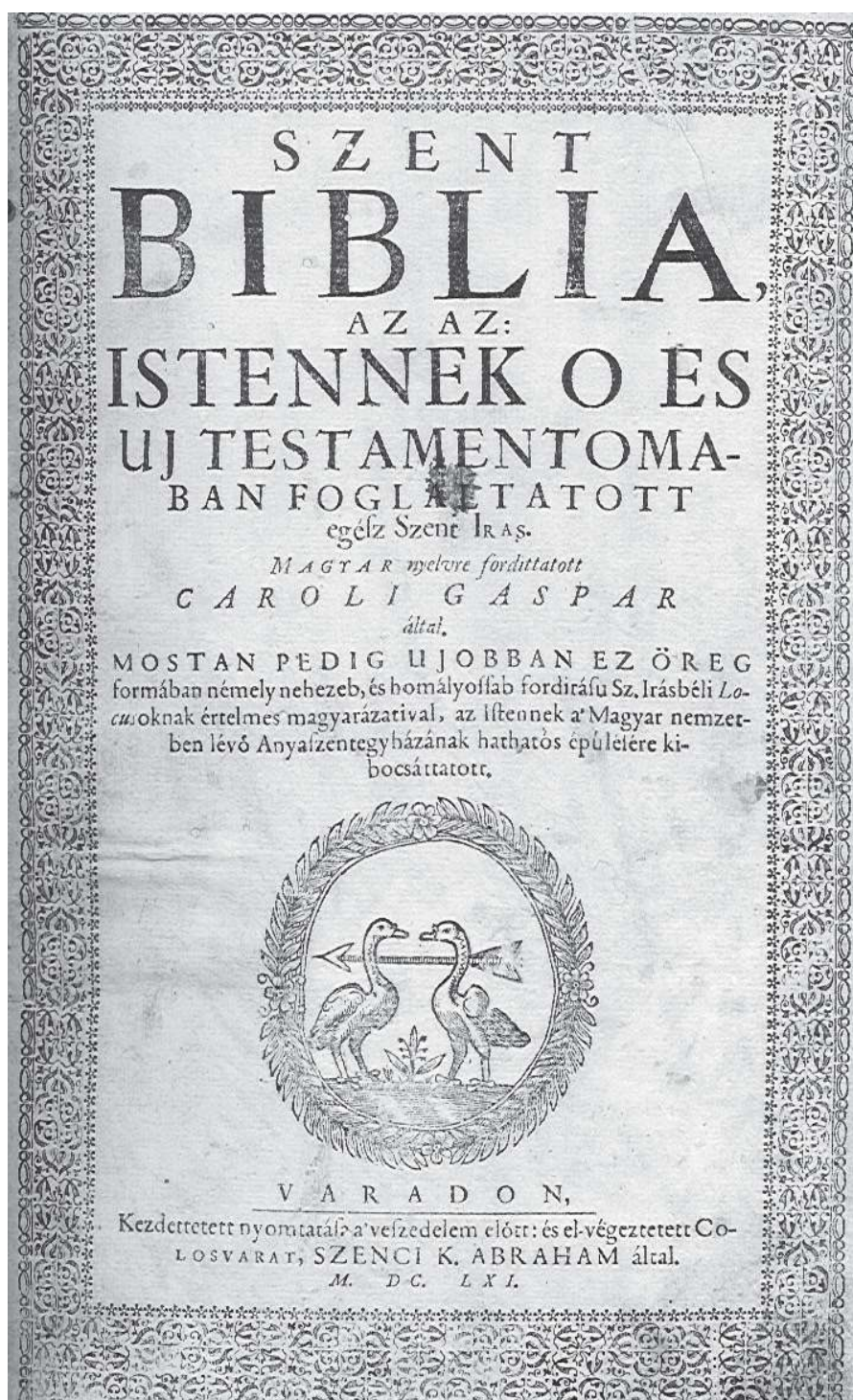
„Az iskolának, melyben tudniillik a’ fiúgyermek oktatassanak, eredete egy az Egyházéval, ismeretes lévén a reformációnak ama jóltevő szelleme, miszerint a’ nép világoztatására vallása ’s erkölce jobbítására Templom és iskola által együtt kíván munkálkodni.” (Szel Samuel) Az 1840-es évek közepéig Debrecen partikulájaként (részcseckéjeként) élt a vásárhelyi református oktatás. Ettől az időszaktól kezdődően folyamatosan épült fel az egyre több önálló tanítói, tanári álláshely.

A Rákóczi-szabadságharcot megelőző időszakról meglehetősen kevés az információ, de a szabadságharcot követő 15 éven belül a helyi reformátusoknak lelkészük, iskolamesterük, templomuk és iskolájuk működik. Bár tudjuk, hogy korábban is volt oktatás Hódmezővásárhelyen, de a folytonosság kezdete óta, 1723-tól számoljuk az iskola alapítását.

Nemcsak személyi, hanem tárgyi emlékeink is hiányosak.

Birtokunkban lévő emlékek közül az élen, korban is igen idősként egy Zürichben 1543-ban nyomtatott latin nyelvű *Biblia* áll. Hírességét tulajdonosáról Szenczi Molnár Albert zsoldárköltő-lelkipásztornak köszönheti, akinek 1596-ban kerülhetett birtokában. A könyv Török Károly révén kerül 1869 után a gimnázium könyvtárába. A gimnázium sok XVI. századi értékét követően 1661-ből egy eredeti *Váradai Bibliával* is rendelkezik, ami Baranyi Elek hagyatékából került 1937-ben a könyvtár tulajdonába. Az 1590-91-ben nyomtatott *Károli Biblia* után ez volt a következő, a második kiadás. Könyveink az emlékek között élen járnak.

Legrégebbi épületünk az Ótemplom tornya 1713-14-ben, a hozzáépített hajó 1720-21-ben készült el.

A VÁRADI BIBLIA CÍMOLDALA

(Forrás: Bethlen Gábor Református Gimnázium könyvtára)

Máig eredeti funkciójában meghagyott legrégebbi épülete a városnak. Ma meglévő legrégebbi úrasztali edényeink ezt követően Szönyi Benjámintól valók.

Röviden utalásszerűen körbejártuk a személyi és tárgyi emlékeinket, és újra oda jutunk, hogy az 500 éves jubiláló közösségeknek nemcsak az emberi erőfeszítésekre és küzdelmekre kell figyelniük, hanem arra a Jézus Krisztusra, akit reformátoraink újra egyedülként a központba állítottak. Nem szabad, hogy az Ő arca elhomályosuljon, hiszen Ő tarthatott meg bennünket évszázadokon át az országnak e kies tartományában. Ő őríz és tart életben bennünket, mi pedig mindannyian eszközei lehetünk.

Bán Csaba lelkipásztor

EMLÉKEZÉS CSETE GYÖRGY ÉPÍTÉSZE

Szubjektív gondolatok a 30 éves barátságról, egy készülő összeállításomból

CSETE ILDIKÓ TEXTILMŰVÉSZ ÉS CSETE GYÖRGY ÉPÍTÉSZMÉRNÖK

Mártélyon, a Szalay Ferenc festőművész tulajdonát képező, legendás Késmárki Imre-féle szélmalom malomházban, az 1980-as évek első felében találkoztunk – feleségemmel együtt –, Csete György építésszermérnök és Csete Ildikó textilművész házaspárral. Csetéék kezdetben a városi művésztelepen voltak beutalt alkotók. Egyre sűrűbben jöttek Vásárhelyre és a Holt-Tisza partján fekvő gyönyörű Mártélyra. A kis falu egyszerre nyújtotta számukra a természet- és a hagyományos alföldi parasztvilág mély értékeit. A *Csete György és Dulánszky Jenő* című könyvükben György így fogalmazott:

1996 Mártély. Mi itt a Tisza áttel-nes oldalán élünk, nyaranta ez a falu a fővárosunk. Túldaldalt Szer. Közöttünk az Anonymus emlegette Gyömölcsény erdő, és a Körtvélyes tava. Számunkra ez a haza.

Kudarok és kitüntetések

Csete Györgyöt Szentes, a szülővárosa ideológiai okból nem engedte középiskolába tanulni. Az evangélikus felekezetű fiút a Debreceni Református Kollégium fogadta be. Innen került Budára, a Műszaki Egyetemre, ahol építésszermérnöki diplomát szerzett. Fialat házasként Pécsen kezdte pályafutását, ahol a szocreál stílusú tömbházak sima, rideg falait kezdte magyar népművészeti ornamentikával huma-

nizálni — ezek voltak az azóta híressé vált „tulipános házak” — segítve az organikus építészet meghonosítását is, de tervei miatt még a várost is el kellett hagyniuk.

A Vásárhelyhez kötődő egyik értékes kapcsolatának szomorú fejezete csak időben kezdődött a rendszerváltoztatás „kapunyitásának” időszakában és máig sem fejeződött be. Tipikus csomorkányizmus. Néhány országosan ismert művész és szakember összefogott egy történelmi érték bemutatására. 1282-ben, amikor IV. vagy Kun László serege a vásárhelyi Hódító partján — és nem a tavon, hanem annak Szeged felé eső mezején, ahogy Blazovich László történész professzor is említette —, a Nagy Szigetben legyőzte Oldimir kun vezér seregét. A kor gyakorlatától eltérően az itt maradt kunokat nem gyilkolták le, nem adták el rabszolgának és nem üzték ki hazánkból, hanem letelepítették. Földet, ezzel hazát kaptak. Kultúrájukkal gyarapították hazánkat, és beépültek teremtő népességünkbe. Hadtörténetünk és befogadó készségünk máig legkitűnőbb példája volt!

Díjmentesen elkészítette a csata emlékműtervét. Dr. Kószó Péter parlamenti képviselőnk közbenjárásával, a mai nevén Szerencsejáték Zrt-től, pénz került az épület megvalósítására. Sok áldozatos, díjmentes munka hozzájárulásával sem sikerült befejezni.

Ma is ott árválkodik a 47-es út menti Czuczai Roland Gokart-pálya mögött.

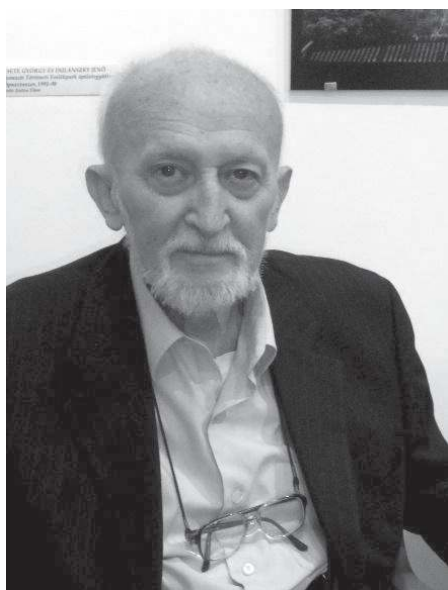
Később Szentesre tervezett egy emlékművet, amely a hírhedt Lakos gyilkosságra kívánt figyelmeztetni. Szülővárosa most sem segítette, és az építmény feledésre ítélve, félbemaradva romladozik. Az Ópusztaszeri Történelmi Nemzeti Parkban fölépült két templom- és múzeumépítmény sorához további bővítési terveket szőtt, de erre már nem kapott lehetőséget.

1999-ben Csete György megbízást kapott Debrecenből, hogy a második világháború során lebombázott református templom helyett, Tégláskertben építsen egy másikat. A szaporodó kudarcainak időszakos elfeledésére gyógyírként hatott a megbízás. Hatalmas lelkesedéssel beszélt róla, és még nagyobb erővel fogott hozzá a tervezéshez. Megállapodott az építetővel. Elképzelése szerint a rendelkezésükre álló pénzből még a berendezés kialakítása is megvalósítható volt. Ettől kezdve Budapest—Debrecen—Vásárhely—Mártély között, mint a költöző madár „röpdösött”. Szárnyait vitte a lelkesedés. Még az építkezésnél a kivitelezés felügyeletét is magára vállalta. Időközben kiderült, hogy valamilyen zavaros pénzügyi gond miatt, már a felajánlott összeg nem áll rendelkezésre. Meg kell elégedni a megálmodott művészi berendezés helyett, az egyszerűbb kivitelezésekkel. A debreceni felügyeleti utazásokat is gyakran a saját költségén kezdte fedezni. A gyönyörű templomot 2005-ben áldották meg és adták át a híveknek. György nagyon örült neki, de fél sikernek könyvelte el. Ez a bánat egyre nőtt benne, és számunkra úgy volt érzékelhető, hogy utóbb már kudarcnak minősítette.

Az élet azért nem volt hozzá mostoha. Három egyetemen is adott elő, több templomot, emlékművet tervezett, amelyeket meg is valósítottak, hosszú a lista, nem sorolom. Kiváló teljesítményét a következő díjakkal jutalmazták: Kossuth, Ybl Miklós, Prima Primissima, Magyar Örökség, a Nemzet Művésze és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal.

Csetéék látogatása

2004. július 16-án kellemes nyári meleg volt, de százéves vályogfalú házukban viszonylag hűvös levegő fogadta Csetéeket. Vacsora után beszélgettünk.

Az utolsó felvétel, amelyet készítettem róla, 2015-ben Virágvasárnapon, az Alföldi Galériában, Ildikóval közös, gyönyörű kiállításukon

Ezek sohasem csevegések voltak, hiszen gondokkal és szomorúsággal telve keletkeztek, amelyek előrevetítették az eddigi küzdelmes életük mind értelmetlenebb kilátásait. Távozásuk előtt beírtak a vendégkönyvünkbe. Roppant tanulságosak György metaforikus gondolatai:

„Ildi gondolja, hogy nekem valami csak-csak az eszembe jut, de az a Mariana-árok a Csendes-óceán alatt 11034 méter (-) ahol búvárhajómmal utazom; a torpedók beélesítve, mit tehetünk? Egyszemélyes szigetsatákat vívunk, amíg élhetünk, Csete György”

Bár jelentős elismeréseket kapott, őt és családjának életét alaposan megnehezítették. Az irigység mindig erősebb az ellenfeleknek vélt társak elismerésénél és segítésén!

Leáldozóban

Csete György életének utolsó másfél évtizedében érezhető volt belső visszavonultsága. Szeretete sohasem szűnt meg. Baráti körben is egyre kevesebbet beszélt. Figyelt, hallgatott és néha bölcs mosoly ült arcán, akár a maitrea, azaz a „szerető kedvességet” sugárzó Buddhának. Éreztük, hogy a világ elől egyre inkább elzárkózik és menekül. Nem lehet csodálni! Ebből a világból, minden elismerése ellenére, elege lett.

Életszakaszának hozzánk kötődő első háromnegyedében még együtt jöttek Ildikóval.

Amikor megkérdeztük, hogy mivel kínálhatjuk meg őket, György mindig azt felelte, hogy mákos száraztésztával. Jót evett belőle és belső viharai csöndesedtek. Ahogy az évek teltek, mind ritkábban jöttek, vagy csak Mártélyra érkeztek és onnan visszaindultak parányi, budai lakásukba. Hamarosan bekövetkezett az az idő, amikor György késő délután egyedül kopogtatott be hozzánk. Feleségem rögtön főzni kezdte a mákos tésztát. Utóbb szerény vendéglátásunk ellenére is könnyek ülték a szemében. Marasztaltuk. Itt aludhatott volna, külön szobában, de valami üzte, hajtotta tovább. Az utolsó busszal mindig Mártélyra igyekezett. Tavasz végétől őszig nem is féltettük, de amikor hidegben, egy vékony, zöld színű, rövid pelerinben láttuk, féltettük, hiszen mire a mártélyi kis házikóban, a kihült falak átmelegedhettek, már reggel volt, és sietet ismét az állomásra. Utazott vissza Budára, vagy olykor ki tudja hová? Néha úgy éreztük, hogy nem volt pontos célja, és nem lehetett rájönni, merre ment.

A legutolsó évben, amikor még utazgatott, a vacsora után mindig elkísértem, hiszen tőlünk a legközelebbi buszmegálló is, ahol a mártélyi járatra fölkapaszkodhatott, a Bandula kisvendéglő oldalánál volt, vagy másfél kilométerre, és a zezugos külvárosi utcák gyöngye fényében, rossz

járdáin már egyre lassabban tudott lépdelni. Szóval tartottam és jeleztem, hogy hol vigyázzon. Előtte toltam a kerékpáromat, mivel a keskeny járdán egymás mellett nem fértünk el és mutattam neki az utat. Ezek az esti járatainkon később már alig beszélgettünk. Fáradtak, nagyon esendőnek látszott.

Utóbb azt hallottam, hogy otthonról gyakran minden segítség nélkül elment, olykor pénzt sem vitt magával. Valószínű a család fölfedezhette, és akár térképen megrajzolhatta volna útvonalát, de azt már senki sem tudta követni, hogy mit keresett, amelyet tartalmaz és gyötrelmes életében nem ért el; és az ilyen kutató útjain lélekben hol, merre vándorolt? Amikor Györgytől megkérdeztem, miért nem haza megy, azt válaszolta, hogy „nem vár engem senki”. Pedig Ildikó magányos órái ilyenkor izgalomokkal teltek el. Aból, hogy nem várja már senki, világossá vált: szavai az egész körülötte égő világra vonatkoztak, amelyből sorjában valamennyien kiszorulunk! Ő már egy jobb életet keresett. Talán békésebb hazát népünknek, ahol ősi kultúránk, hajlítottvázas, lélek-meleg kunyhóiban szabadon szárnyalva megújul és tovább fejlődik, segítő, szerető testvértörzsek között. Szomorú, hogy előtte ez már csak a legendákban rejtőzve, könnyű árnyakként lebegett tovább...

2016. július 18-án, Budán, a Farkasréti temetőben püspöki és papi áldással elbúcsúztunk tőle.

Csönd és fájdalom.
Átléptél a küszöbön,
de Te vársz reám.

Szenti Tibor
(A fotók a szerző fölvételei.)

"A NAGYBÁNYAI FESTŐK HARMADIK GENERÁCIÓJÁHOZ TARTOZOM."

Boldizsár István

Fotó: Bojár Sándor

Boldizsár István

Boldizsár István festőművész Oroszán született 1897. július 29-én, apja Boldizsár Mihály, édesanyja Zsiros Szabó Katalin. Egyetlen testvére született, Ilona.

Abban az időben az Alföldön élő nép kétharmada földműveléssel foglalkozott. Így az ő szülei is tanyán éltek, földet műveltek, az biztosította a megélhetésüket. Ő is ott született a nagy kiterjedésű orosházi tanyák világában.

A festészet iránti vonzalmát, első benyomásait a tanyák világában szerezte. Művészi hajlamát talán nagyapjától örökölte, aki híres fafaragó volt a környéken. A XVIII. században állított útszéli keresztekre faragott színes Krisztus corpusokat. Talán ez a tevékenysége tette híressé nagyapját.

Nagyanyai ágon is folyt ereiben művészi vér, hisz nagyanyja Tornyai Juliana volt, Tornyai János unokahúga. Gyerekkorában sokat hallott a híres festőről a nagyanyjától.

Teltek az évek és a tanyai iskolába írátták szülei. Az iskola tanítója, Török János is felfigyelt a Boldizsár-gyerekekre, a rajzkészségét dicsérte és segítette is.

Az elemi iskola elvégzése után polgári iskolába került. A polgári iskolában Todor Gyula lett a rajztanára, aki szintén észrevette rajzkészségét. A tanár úr is fészegetett és megengedte neki, hogy vele menjen. Sőt, ő vitte a tanár úr festőállványát, és figyelte, hogyan készül a kép.

Tizennégy éves korában egy iskolai rajzkiállításon első lett. Sajnos nehéz gyerekkora volt, szüleit tizenhárom éves korában elvesztette, erről a korról nem is szívesen beszélt. Az elemi iskoláit nagyszülei segítségével helyben végezte.

Felsőbb iskoláit Hódmezővásárhelyen, Zilahon és Debrecenben végezte.

Ez idő alatt megérlelődött benne az elhatározás, hogy festő lesz. Pályája kezdetén legszívesebben parasztemberek arcképét rajzolta és festette, közben a tanulmányait végezte.

1916-ban behívták katonának. A frontra készült. A lövészárokból a háborús élményeit, megfigyeléseit rajzokban rögzítette. Tulajdonképpen ezen rajzaival pályázott az 1917–1918-as tanévre a Képzőművészeti Főiskolára. Réti István volt az első tanára. Vele kezdte meg festői tanulmányait. Szokás volt, hogy nyáron rendeztek tanfolyamokat, a nagybányai festő iskolában a Képzőművészeti Főiskola növendékei számára. Lyka Károly ajánló soraival részt vehetett egy ilyen nyári képzésben. A tanfolyam sok résztvevője közül Mikola Andrással kötött barátságot.

Itt ismerkedett meg Szőnyi Istvánnal, akivel életre szóló barátságuk szövődött. Szőnyi három évvel idősebb volt nála. Ő már többször járt Nagybányán, s szívesen vette pártfogásába Boldizsárt, együtt jártak festeni. Együtt kezdtek rézkarcot készítenek. Szőnyi szerint a rézkarcot Boldizsár jobban csinálta.

Boldizsár Istvánra nagyon jó hatással volt a Nagybányán eltöltött nyár, évtizedekig visszajárt festeni. Pályáját Réti István, Thorma János és Iványi-Grünwald Béla példája irányította. Boldizsár érzékenyen reagált az új, hegyek, völgyek, patakok, rétek virágainak szépségére. Ő is állt festőállvánnyal a Zazar partján, a Petőfi-völgyben a Jókai-dombnál és megörökítette az ő szemszögéből látott tájakat.

Beleszeretett ebbe az Erdély északi peremén fekvő városba, a hajdani magyar királyasszonyok üdülőhelyébe, melynek régi neve Asszonypataka volt.

Petőfi költői szavakkal írja „Nagybánya öszerű épületeivel s gót tornyával, mint egy darab középkor, mit itt felejtett az idő.”

Az ember nem hiszi, hogy nem álmodik vagy csak emlékezik, hogy nem most van itt, hanem régen mintha itt élt volna. Thorma János tanítványa Nagybányán lett. Thormával sokat sétáltak, beszélgettek az életről, a művészetről. Thorma nemcsak tanította, hanem lelkesítette is.

Tisztelte, szerette Iványi-Grünwald Bélát is. Iványi vezette akkor Kecskeméten a Művésztelepet. Ez a telep akkoriban a Párizs megjárta festők találkozóhelye volt. Boldizsár is festegetett Kecskeméten.

Vele egy időben alkotott ott Koszta József és Tornyai János is. Tornyainak alföldi paraszti témavilága erősen hatott Boldizsárra, a fiatal festő, főiskolai növendékre.

A háború után 1920-ban jutott el először külföldre, Münchenbe. Az ott élő Nemes Marcell tette számára lehetővé ezt az utat.

Nemes Marcell világhírű műgyűjtő és műkereskedő volt, és támogatta a tehetséges magyar művészeket, így Boldizsár István fiatal festőművészt is. Ezen túl Nemes Marcell Greco: *Bűnbánó Magdolna*, Mányoki Ádám II. *Rákóczi Ferenc képmása*, Szinyei Merse Pál *Hinta* című képeket is a Szépművészeti Múzeumnak ajándékozta.

Nemes Marcell szívesen beszélgetett Boldizsár Istvánnal. Megmutatta neki híres gyűjteményét, amire nem mindenkinek volt lehetősége. Közben visszajárt Nagybányára festeni. Ezen képeit ő akkor eladta, mert szüksége volt a pénzre. Ezt az időszakot úgy jellemezte, hogy a nagybányai festőiskola utolsó csoportjához tartozott. Utánuk már nem kerültek új festő tanulók az iskolához. Boldizsár ekkor már ereje teljében a müncheni Akadémiára szeretett volna bejutni. Ez az elgondolása Thorma János ajánlólevelével sikerült is. Itt azonban hamar rájött, hogy nem a művészete kibontakozására kell az időt vesztegetni, hanem Kubinyi Sándor által vezetett rézkarcolás tudományát kell elsajátítani.

Kubinyi jó szível támogatta Boldizsár érdeklődését a rézkarc iránt. Boldizsár 1924-ben, Budapesten telepedett le néhány évre. Itt Aba-Novák, Patkó Károly, Szőnyi István művészekkel szerepelt kiállításokon.

Az első rézkarcait Lyka Károly és Réti István vették meg. A *Nagybányai táj* és a *Kertészek* című rézkarcaira a Szépművészeti Múzeum tartott igényt. Rómában 1928-ban rendezett egy kiállítást a festményeiből és rézkarcaiból, ahol az olasz állam az *Alföldi táj* című rézkarcát meg is vásárolta. Rézkarcaival előbb vált sikeressé mint a festményeivel.

1930-ban Barcelonában részt vett egy nemzetközi műtárlaton a festményeivel és grafikáival, ahonnan bronzérem kitüntetéssel tért haza. Nagyon szeretett portrékat, arcképeket festeni. Megörökítette Semmelweis Ignácot, Iványi-Grünwald Bélát, Csók Istvánt, Kisfaludi Strobl Zsigmondot és másokat. Ezeket a portrékat kiváló művészi tehetséggel festette meg.

1941-ben meghívták a Képzőművészeti Főiskolára alakrajz tanárnak. Boldizsár itt nagy kedvvel tanított, nevelte a művészi ifjúságot közel tíz éven át. Közben egyre több portrémegrendelést kapott vezető államférfiak részéről is. Horthy Miklóssal közeli barátságba került. Közben folyt a második világháború. Őt is megrázták az esemény borzalmai, a szörnyű veszteségek, az irtóztató embertelenségek. Nagybánya ismét a románoké lett.

Mind nehezebben tudott eljutni Nagybányára, pedig a szíve húzta volna oda, így minden idejét a Képzőművészeti Főiskola töltötte ki. A főiskola nyári táborait mindig Veszprémbe szervezte meg. Innen már közel volt a Balaton. Különösen az északi oldal tetszett meg neki, mert dombjaival, emelkedőivel, vízfolyásaival hasonlított a nagybányai tájra. Veszprémet is megörökítette műalkotásaiban.

A Balaton is a szívéhez nőtt. Ő mondta: „Nagybánya után a Balaton nyújtotta nekem a legjelentősebb tájélményt.” Megszerette a magyar tengert. Két évtized alatt szebbnél szebb alkotásokban örökítette meg tájait, fény- és színvilágát, a kertek színpompás virágait, a Balatonparti üdülőket, villákat, parkokat, tájait. A balatoni tartózkodásának utolsó két évében 1971–72-ben Zánkán ütötte fel nyári tanyáját.

Még megfestette a zánkai park tujáit, a falurészletet a tisztáson nyájat legeltető pásztorral, a dörgicsei római hidat.

Sajnos felette is eljárt az idő. Úgy érezte, hogy a szülőföld tájai és a Tisza folyása még ad neki témát. Nem tévedett, talált még festeniivalót. Hazatérve szülővárosába, meglátogatta a múzeumot. Ott javasolták neki, hogy nézzen szét Szentetornyán, ahol a közeli orvos szabad idejében festeget.

Elment Szentetornyára, az Orosházához tartozó településre.

Az orvos örömmel fogadta, jó barátságba kerültek. Boldizsár művész úr kérte, hogy a Tiszához szeretne eljutni, tud-e ebben segíteni. Mivel dr. Gyovai Imre Mindszenti született, készséggel tett javaslatot a művésznek. Dr. Horváth István mindszenti körzeti orvos – aki jó barátságban volt dr. Gyovai Imrével – vállalta, hogy elküldi hozzá, szívesen segít a művész úrnak. Pár nappal később megjelent Horváth doktor úrnál Boldizsár, a művész. Horváth doktor úr szívélyesen fogadta, s megígérte neki, hogy mire legközelebb jön, lesz lakás és festőműhely is. Az ismerőseivel együtt tesznek javaslatot a Tisza-parti tájak megfestésére, rézkarok készítésére.

Így kerültem én is – a mindszenti Legeltetési Bizottság Elnök mezőgazdászként – a Horváth doktor úr ismerősei közé, mivel a mi gazdálkodási területünk a Tisza vonalán kívül, a töltés mellett terült el. 1973 tavaszán jött a legelőn keresztül - ahol egy kopott út vezetett a Legeltetési Bizottság telephelyére – egy gépkocsi. Állok az udvaron és figyelem, hogy ki jöhet hozzánk gépkocsival. Az idegen Boldizsár festőművész úr volt.

Megállt előttem a jármű, s ő kiszállt, jött felém és mondta, hogy Vida Mihály urat keresi. – Én vagyok az. Mondja, hogy őt Horváth doktor úr küldte, mármint hozzám, mert szeretne festeni a Tisza vonaláról még élő, vagyis lakott tanyákat és más elhagyott roskadó tanyákról tájképeket, valamint rézkarokat is készítené. Szeretné megörökíteni az alföldi tanyák végpusztulását, a még élő és a már roskadozó tanyák enyészetté válását.

Még aznap egy árnyékos nagy fa alatt hosszan elbeszélgettünk az ő helymegválasztásáról. Éreztem, hogy amit ő kért, azt mind tudom teljesíteni. Megbeszéltünk egy időpontot és határjárást tartottunk. Ahogy mentünk, ő mindig jegyzetelt, hogy hol lesz érdemes festeni. Mikor hazaértünk, megnézte a jegyzetét, s azt mondta, hogy ő egy évre tervezte a mindszenti festészetet, de ha ezt mind meg akarja festeni, akkor két év kell, hogy itt legyen.

Végül három évnél is több lett. Ahogy idősödött, ő is lassabban haladt a munkájával. Azután meg rézkarokat is készített. Arra kért engem egyszer, hogy olyan helyet mutassak, ahol műút van fasorral. Hát, mondtam van ilyen, de az út mindkét oldalán van fasor. Nagyon örült a tájnak, meg is örökítette rézkarcban. Enyém lett a kép.

Ezután arra kért, ha Budapesten járok, bizományi áruházakban érdeklődjek, hogy általa festett nagybányai vagy más régi képet találók, eladásra szóljak neki róla. Ugyanis a fiatal korában festett képeit eladta, mert kellett a pénz neki is. Most viszont azokból szeretne visszavásárolni néhányat. Úgy gondolkodott, hogy az élte munkája, festményei, rézkarcai megtalálhatók legyenek, mivel ezeket az orosházi képtárnak ajándékozza.

Budapesten járva egy képet találtam a Rákosi úton lévő bizományi áruházban. A kép a festő fiatalkorából egy Nagybányai tájkép volt. Beszéltem az áruház vezetőjével, ő tudta, hogy Boldizsár úr festette, mert a képen aláírás volt. A kép ára akkor 30.000,- Ft volt. Hogy a képet ki vitte be eladásra, az áruház vezetője nem árulta el. Hazajövet örömmel újságoltam a hírt. Ő két nap múlva felment érte és boldogan hozta a képet. Jelenleg ez a kép is az orosházi képtárban található.

Ezenfelül legalább negyven festménye és több mint száz rézkarca van található Orosházán. Boldizsár István 1976-ig maradt Mindszenten, de még utána is visszajárt, bár már csak egy-két napra. 1980-ban volt egy képkiallítása Mindszenten. A kiállítást az akkori tanácselnök, Pap Sándor nyitotta meg. Mondandójában ő is kiemelte a festőművész rézkarc képeit, amiben talán a legnagyobb vagy azok közé tartozott. A kiállításnak nagy sikere volt. Akkor sokan vásároltak tőle, különösen rézkarcokat. Talán ez volt az utolsó ilyen nagyméretű kiállítása.

Örülök a szerencsémnek, hogy ilyen elismert, tehetséges festőművész úrnak a környezetébe kerülhettem, talán barátjának is fogadott. Vele hosszú órákat beszélhettem paraszti nyelven, amit úgy érzek, neki is jólesett. Beszélgetésünk témája nem a festészet – mert ahhoz én nem értek – hanem az emberi kapcsolatok, tehetségek, az emberi fájdalmak sokasága volt. Úgy el tudtunk beszélgetni, mintha a fiatal korunktól ismertük volna egymást. Nézetünk megegyeztek. Ő már az utolsó éveiben nem festett, sokat betegeskedett, olykor kórházba is került. Áldásos munkájáért csak köszönet illeti meg.

Egy budapesti kórházban halt meg 1984. november 20-án, és a Farkasréti temetőben temették el.

Vida Mihály

Forrás:

Bodnár Éva

Boldizsár István. Bp.:1983. 62 p. 33 tábla

Fotók:

Boldizsár István portréfotóját Bojár Sándor készítette. Forrás: Bodnár Éva: Boldizsár István. Bp.:1983. 1 p.

Boldizsár István műveinek reprofotóját Tóth Ilona készítette – forrás: Vida Mihály.

JÓNA DÁVID

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI EMLÉK

nagymamám már nem él,
a Kincses temetőben van, a szülei mellé feküdt,
oda, ahova biciklivel együtt jártunk ki régen,
s vittük a dédinek, s az ismerősöknek a kerti virágokat,
én már csak sírokat láttam akkor, nagymamám még arcokat.

néha még ott járok nála,
a fahéjillatú rizskása az öntöttvas kályhán bugyorog,
sámlin ülök, s apró kis ropi-ujjakkal borsót fejtek, vagy babot pucolok,
közben nem nézünk egymásra, nem beszélünk sokat,
ezerszer megszámloltam a gang kövein a rombuszokat.

a „nagy szobában” aludhattam, ahol a tv-s is állt,
ahol a nagymamám gyakran a múlton sírdogált,
ahol a vendégeket is ültették, ha jöttek,
süteményt kaptak a szintén legyőzöttek...

ezüstkanál, porcelán, bor, szóda és pogácsa,
a régi világ kellékei az új félelmeinek lett alkalmi társa,
a gyerekként az volt a legrosszabb, mikor én voltam témán, a soron,
viszont ha érdeklődtem, azt mondták már megint lábatlankodom.

vártam, hogy menjenek már haza,
melegíteni kellett a fürdéshez a vizet, hisz már fél hét,
lábasmól vacsora, hozzá isteni kenyér,
a fürdés után „begomboltuk” a tévét,
abban még az árnyék is fehér.

a tv-n egy hagyományos, felhúzó óra állt,
amikor nem könnyen jöttek az álmok,
de már elfogyott a családban a szó,
volt, hogy néztem a sötétben, hisz foszforeszkáltak a számok,
s hallgattam a fekete csöndben, ahogy kattog a mutató.

egy kecses herendi nő is nyújtózkodott a tv tetején, s mindkét
kezét felemelte, ahogy hálóingét vette le,
érező porcelánszívet sejtetett a festett mandulaszem
vagy csak egyszerűen így emlékszem ...
a múlt hirtelen szépségekkel lett tele.

ma ahogy fekszem ugyanúgy hallgatom a kutyák ugatását,
az elmenő autók zaját, ahogy kisfiúként tettem,
ma azokat az illatokat érzem, azokat a színeket festem,
s erről írok, de hisz látod Te is!,
kedvesem most hív: elkészült a tejberizs!

Vida Mihályról megelevenítéséről 1979 Borókai

Borókai

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

a konyha párás csendjében,
az ablak könnyeivel küzd.

ki azt hiszi, hogy csak a jelen van: téved.
önmagát keresi az, ki a múltba réved:

a lábas a kályha vaslapján, körötte reggeli félhomály,
a dédi ül a sezlonon, s tűri, ami fáj.

mögöttünk a kuvasz-őrízte nyári éjszaka,
gőzölög a rizskása, s a fahéj illata.

a székről a lábam nem ért le a földre,
a kezem nem ért fel az égig,
a lehetetlenből itt lett talán,
mikor nem értem fel az asztal, párnát tettek alám.

a dédi a lábast két kézzel az asztalhoz hozza,
száraz keze valódi kehely,
a gyermekkorom, a múltam,
pausz lágy hetvenes évek: Hódmezővásárhely.

AHOGY LENG A HINTA

AZ ALMAFÁN

keresem a példákat,
s bizony a példákban nincs hiány...
brokátszínórral elkerített létem, s a valóság között vagyok,
ahogy leng a hinta az almafán...

kavicsok közt utat talál az élni akaró virág,
az idő félelmet és hitet old,
egy mosolyban fogant könnycsepp,
felettünk az éjszaka köldöke: a Hold.

hagyatékokban, hamukban, szóüledékekben
s persze a banalitások bójái között
egy idő után érteni is akartam,
mi az évek során belém költözött

éjjel van, ülünk kinn a kertben, Te kérdezel,
az árnyalatokat már felfalta az est,
a szomszédból mocorgás hallik,
úgy hallom: pozdorját rág a nyest...

a mindenről és a semmiségről
egyszerre beszélek Neked,
nem vagy megbabonázva,
a kérdéseket ismered...

hogyan érthetnéd kedves,
ha még én sem értem,
az írás nem szárnyshogással jött kiváltság,
még csak nem is érdem...

keresem a példákat,
s bizony a példákban nincs hiány...
brokátszínórral elkerített létem, s a valóság között vagyok,
ahogy leng a hinta az almafán...

A KEZDETI IDŐKRŐL

Csikós Andrással Párizsban

Csikós András az úgynevezett vásárhelyi iskola egyik markáns képviselője témaválasztásában, festői stílusában és művészi magatartásában egyaránt.

Kettőnk barátsága a 60-as évek végén kezdődhetett. Már nem emlékszem a konkrét eseményre, az viszont nem kétséges, hogy emberi nyitottsága, közvetlen személyisége mindenki számára esélyt adott a kapcsolat teremtéséhez.

A művészi felkészülésen túl és az élet hétköznapi tevékenységei mellett akadtak különlegesebb élmények, amelyekre szívesen emlékszem vissza Andrással kapcsolatban. Két esemény feltétlen ide kívánkozik.

Ilyen volt például a képzőművészeti főiskolások vásárhelyi nyári gyakorlatainak az időszaka idestova negyven évvel ezelőtt. A hallgatók a vidék, a hely sajátosságait ízlelgették. Kölcsonösen kerestük a kapcsolatokat. Bandi műterme hamar találkozási hely lett. Nem beszélve kishomoki tanyájáról, ahol gyertyafényes nótázások színesítették a hosszúra sikeredett estéket.

Ma már turisztikai régmúlnak minősülhet az első külföldi utazásunk 1972-ben. Hárman indultunk el a nyugat-európai körútra. Tíz napot töltöttünk Párizsban, utána ugyanannyit Vallaurisban. Hazafelé megálltunk Milánóban és Velenében. A vonatjegyünk nem volt szokványos: Bandinak Kishomok-Párizs, nekem Hódmezővásárhely-Párizs vonalra lett kiállítva.

András szervezett mindent. Kiderült, hogy az 50 dolláros valutakeretet ki kell egészíteni, ha egy hónapig akarunk maradni. Ezért svájci frank került a fogkrémes tubusba. Ezen kívül egy egész füstölt sonkát és hozzá pálinkát vittünk csempészárúként az útra. Dömötör János múzeumigazgató ajánlólevéllel látott el Vallauris polgármesteréhez címezve. A muníció már Párizsban erősen megfogyatkozott, ezért a csonttá soványodott sonkát az utazás további részében már nem volt érdemes cipelni. A pálinka is könnyített a csomagunkon. Nem juthatott el a polgármesterhez.

Párizsban megnézhetjük a világhírű Folies Bergère (Foli Berzsé) revűszínház műsorát, mindezt a kellő anyagi fedezet megléte nélkül. Köszönhetően annak, hogy a színház Magyarországról elszármazott rendezője, díszlettervezője

NIZZAI ANZIX CSIKÓS ANDRÁSSAL – FOTÓ: SONKOLY TIBOR

Michel Gyarmathy (1908-1996) minden magyarnak, aki felkereste, tiszteletjegyet adott. (Ő különben Budapesten az Iparművészeti Főiskolára járt és több pesti színháznál dolgozott kezdő korában.)

Párizsi tartózkodásunk idején szállásunktól nem messze működött egy Hungaria Restaurant. Az étterem festett tulipános bútorokkal volt berendezve és akkor még főleg az 56-osok törzshelye volt. Hamar kiderült, hogy az anyaországból jöttünk. Különös bánásmódban részesítettek. Szervezték a programjainkat és még a szállodából is kiköltöztettek egyikőjük lakásába. Nehéz volt a búcsúzás!

Vallaurisba érve egy iskolában szálásoltak el az ajánlólevélnek köszönhetően. Mivel a kisváros kerámiaközpont, nagyon sok műhely és bolt kínálta a – számunkra szokatlan – nagyon színes, mediterrán hangulatot árasztó portékáját. A várost áthatotta Picasso szellemisége. Műzeuma, szobrai találhatók itt.

Évek során sem halványult az emléke ennek a tanulmányi útnak. Részletei sok-sok fejezetet igényelne!

Csikós András (Bada) élete hátralévő részében a Föld több országában, kontinensén megfordult kimeríthetetlen kíváncsiságától hajtva.

Sonkoly Tibor

TALÁLKOZÁS

Emlékkiállítás Csikós András festőművész születésének 70. évfordulóján

Találkozás – hirdeti a cím az Alföldi Galéria bejárata melletti molinón április 8-a óta. A város szülötte és díszpolgára Csikós András festőművész ebben az esztendőben lenne 70 éves, ha nem szövelt volna magához a Teremtő ötvenkilenc éves korában. Születési évfordulója apropóján szervezett neki a Tornyai János Múzeum az intézményrendszer képzőművészeti kiállítóhelyén, az Alföldi Galéria Szőnyi utcai szárnyában összegző-visszatekintő életmű kiállítást.

Méltó találkozás ez a művésszel és munkásságával, hiszen ilyen volumenű – ilyen nagyságrendű tárlat talán még a művész életében sem került megrendezésre soha. Százötvennyolc munka illusztrálja Csikós András egész életművét, amelyben rajzok, akvarellek és olajképek egyaránt megtalálhatóak. A több mint öt teremnyi anyag az életmű minden jelentősebb időszakából mutat fel korszakos műveket és meghitt hangulatot árasztó kisebb darabokat. Viszont nyugodtan ki-jelenthetjük, hogy a „korszakos művek” nem feltétlenül a nagyméretű festményeket jelentik. A választott téma iránti alázat és a megragadott hangulat bensőségsége gyakran a kisebb méretű festményeken fogalmazódik meg a leghitelesebben. Honnan eredeztethető ez a vásárhelyi festészet genezisében jelentős helyet elfoglaló életmű?

Csikós András 1947-ben született Hódmezővásárhelyen, és iskoláit is ebben a városban végezte. Tehetsége már gyermekkorában megmutatkozott, így szinte természetszerűleg került a Füstös Zoltán festőművész vezette képzőművészeti szakkörbe, ahol a rajzolás-festés alapjait elsajátította. Érdekes, hogyan emlékezik vissza erre az időszakra, illetve az itt eltanult festői látásmódra:

„A látványelemeket szinte belepréseltem abba a felfogásba... hogy nem konstruktív szerkezeteket csináltam, hanem a konstruktív szerkezetet felhasználtam a látványhoz. Azaz látványt szűrtem addig, hogy konstruktív szerkesztés legyen. Füstös Zoltán szakkörében nagy hatással volt reánk Barcsay, valamint a kubizmus és a konstruktivizmus. Ide jártam az általános iskola végén és a szakközépiskola alatt. Itt mindig a tömörítés volt a parancs. Nem volt szabad elnaturalizálni a részleteket. Ez akkor nagy hiányérzetet keltett bennem, hogy miért nem szabad,

pedig én úgy szeretném. De jó hatással volt rám és a mai napig úgy érzem, indításnak nagyon jó volt, hogy tömöríteni kellett, mert a részleteket ráér később is elhelyezni a felületen. Tehát én szinte fordítva jártam be az utat, mint az a művész, aki ott végzi, hogy a kompozíció csupán csak egy nézet, vagy egy geometriai idom. Én a szerkesztett dolgokba vittem bele a részleteket.”

Életének következő fontos állomása a szegedi Tanárképző Főiskola földrajz-rajz szakos képzése volt, ahol a Rajztanszéken Vinkler László és Fischer Ernő voltak a mesterei. 1970-ben szerzett rajztanári diplomát és a következő évben már kiállított a Vásárhelyi Őszi Tárlaton. 1973-ban, harmincöt évesen került sor első önálló kiállítására a Tornyai János Múzeumban, s a hetvenes évek elejétől ismerték meg munkáit a szegedi és békéscsabai szervezésű országos kiállításokon is. 1980-ban megkapta a Kosztai-emlékérmet, 1990-ben pedig Csongrád megye Alkotói díját. 2005-ben nyerte el szülővárosában a díszpolgári címet.

A pályakezdetkor született munkái a természet és a vásárhelyi környezet meghitt hangulatú motívumait dolgozták fel. A vásárhelyi művészet hetvenes évekbeli vonulatában meglepő volt a németalföldi realisták festői világára emlékeztető finom valóságábrázolása. Nemzedékünk tagjainak emlékezetében mély nyomokat hagyhatott a Várakozó vagy a Körtefa című festménye. Csendes, szemlélődő természete hitelesítette ezeket a műveket, és méltán lettek festményei keresettek a műgyűjtők körében. Ennek a népszerűségnek az igazolása az a tény is, hogy ehhez a kiállításához csak Csongrád megyei magángyűjtők kollektívából válogatott anyagot kellett átnézni és abból már össze lehetett állítani a teljes kiállítást, így nem volt szükség arra, hogy a művész közgyűjteményekben őrzött munkái közül szemezgezzünk.

Kivételes szerencséje volt az 1973-as Tornyai János Múzeumban rendezett egyéni kiállításával. Kurucz D. István a kiállítás nyitvatartása alatt egy japán delegációt hozott Vásárhelyre. A delegáció tagjai meglátogatták a múzeumot is, ahol végignézték Csikós András kiállítását. Több mint húsz művét azonnal megvásárolták és kezdeményezték egy Japánban rendezendő kiállítás lehetőségét.

Tulajdonképpen ez az esemény indította el külföldön a művészi pályáját és a tengeren túli hírnevét. A következő években és évtizedekben Japánban megjelentetett kiállítási katalógusokból kiderül, hogy elsősorban a klasszikus vásárhelyi témák – alföldi tanyák, vásárhelyi utcák – iránt érdeklődtek a felkelő nap országának lakói. Ekkoriban – a hetvenes évek második felétől a nyolcvanas évek első éveig – próbált újtól fogva fellépni az alföldi festészet hagyományos témái esetében is. Erre így emlékezett 2001-ben:

„Festő pályám elején majdnem kizárólag alföldi, sőt csak vásárhelyi témával foglalkoztam. Akkor voltak találmányaim, olyan technikai trükkök, hogy porfestéket kevertem olajjal. Néha homokot is, és az adott egy olyan különleges faktúrát, amiről én úgy gondoltam, hogy egyedül. De aztán rájöttem, hogy én csak ecsettel akarok festeni.”

Valamikor a nyolcvanas évek elején – a vásárhelyi iskola elleni művészetpolitikai támadásokkal közel egy időben – megpróbált kitörni a „vásárhelyi tanyafestő” kategóriájából és külföldi utazásai élményének hatása alatt változtatott az ecsetkezelésén és a festésmódján, ezzel párhuzamosan pedig festményeinek színvilága is módosult. A mediterrán vagy óceániai napfény hatására ihletett kompozíciói derűs, életigenlő valóságok, egy olyan ember vallomásai, aki a nagy magyar Alföld vásárhelyi szögleteiből eljutott Florida, New York, Tokio vagy Rarotonga egzotikus vidékeire, de ott is megőrizte tiszta, őszinte szemléletmódját.

Egy interjúrészlet rávilágít arra, Csikós András hogyan gondolkozott saját festői munkásságáról:

„Egyébként sok elvont tájat festettem itt-ott. Ezt is legendaoszlatóként csináltam, mert az a hamis vélemény alakult ki rólam, hogy a vásárhelyi tájnak a sajátos jegeit akarom kidomborítani. Holott ez nem a festők feladata, hanem a néprajzosoké. Az általános jegek fölillantása az én szándékom, a táj hangsúlyozása, amit megértenek az egész világon.”

Csikós András egész munkássága annak bizonyítéka, hogy festői szándékát – a valóság hiteles ábrázolását – megértették a világ minden szegletében.

Nagy Imre

A MŰVÉSZET SZABADSÁGA

Hogyan indult a művészi pályájuk? Mikor kerültek Hódmezővásárhelyre?

RL: Itt születtem! Éltem Kecskeméten néhány évet, majd Budapesten végeztem el az Iparművészeti Főiskolát építész, belsőépítész szakon.

Diploma után visszatértem szülővárosomba, ennek már bő negyven éve. Kínálkoztak más lehetőségek is. Apám Norvégiában élt, persze hívtott, hogy ott sokkal több lehetősége van egy pályakezdőnek. Budapesten is maradhattam volna, de nem vonzott a nyüzsgő nagyváros, a rohánzó élettempó. Hódmezővásárhelyen gyerekeskedtem, mindig sokat rajzoltam, tetszett a város művészetszeretete, az itt élő művészeket is személyesen ismertem, szerettem a város léptékét, fontosak voltak a régi emberi kapcsolatok.

A csongrádi Tisza Bútorgyárban lettem tervező, művészeti vezető.

SE: Budapesten éltem, szintén az Iparművészeti Főiskolán végeztem textil szakon. Az akkor mamutvállalat HÓDIKÖT hívására jöttem Hódmezővásárhelyre tervezőnek. Csábítottak a szakmai kihívások, kitűnő gépek, rengeteg és érdekes munka várt itt rám. Az akkori "szocialista" szellemű vállalatok között a HÓDIKÖT vezetősege nagyon nyitott volt, sokat jártunk külföldi kiállításokra, nagy bemutatókat rendeztünk. Irigyelt bennünket a szakma.

Pár évet gondoltam vidéken eltölteni, de itt lettünk egy család Lacival, itt született a lányunk, majd a sok közös munka is ide kötött, – nem utolsó sorban – a várossal is megszerettük egymást.

Hogyan kezdtek el együtt dolgozni?

RL: Egyre több megbízást kaptam egyedi belső tervezésére (üzletek, irodák, műemléki felújítások, házasságkötő termek, éttermek, cukrászdák stb.) de más bútorgyártó cégek is megkerestek tervezési feladatokkal. Úgy tűnt logikusnak, ha egy irányba húzzuk a szekert. Szerencsére Eszternek volt affinitása ezekhez a munkákhoz is, egyre többet dolgoztunk együtt. Többször volt szakmai vita közöttünk az évek során, viszont nagyon nagy segítség az, ha egy állandó, megbízható kontroll van az ember mellett. Kölcsönösen átsegítettük egymást a mélypontokon.

Fotó: Radics Márk

ROMÁNYI LÁSZLÓ BELSŐÉPÍTÉSZ, IPARMŰVÉSZ ÉS SÁNDOR ESZTER TEXTILTERVEZŐ, IPARMŰVÉSZ

A hódmezővásárhelyi házasságkötő teremben – ketten munka közben

"Amikor már minden összeáll. Csak az utolsó simítások vannak hátra, körülnézünk, szusszanunk egyet. Ilyenkor már nem veszünk össze egy megoldáson sem...!"

A franciaországi Angers-ban megrendezésre kerülő XI. Triennale Internationale des mini-textiles **XI. Nemzetközi Miniatúr Textil Triennálé** magyar résztvevője Rományi László iparművész, akinek a *Fény* című alkotását több száz pályázó közül válogatta be a nemzetközi zsűri, melynek ideai témája: *A művészet szabad*. A pályázatot a Musées D' Angers írta ki, ahova a világ minden tájáról pályázhattak a művészek. Számos pályaművet állítanak ki, Magyarországról egyedül Rományi László alkotását. Angers után vándorkiállítás keretében három évig utaztatják a világban a művészet szabadságát megjelenítő műveket.

Rományi László belsőépítész, iparművész és Sándor Eszter textiltervező, iparművész házaspár a hódmezővásárhelyi művésztelepen él és alkot.

Rendszeresen szerepelnek hazai és külföldi kiállításokon. A franciaországi kiállítás kapcsán beszélgettünk a művészetről, a művészet szabadságáról...

SE: Eleinte csak a textileket terveztem, majd idővel komplett belső tereket, bútorokat is. Az üzemi sorozatgyártásban a konyhabútorok és a gyerekbútorok világában éreztem nagyon otthonosan magam. Ipari vásárokon, szakmai bemutatókon létrehoztunk 2-300 négyzetméteres standokat is, bel- és külföldön egyaránt.

Ha az embernek van egy általános, stabil vizuális világa, akkor az minden területen működik. A szakmai hiányosságaimat Laci korrigálta, másrészt a kivitelezők is keményen meghúzták a határt a fantáziám előtt.

Mindketten iparművészek, most mégis képzőművészettel foglalkoznak?

RL: Valóban történt egy váltás az életünkben. Néhány éve már egyáltalán nem vállalunk külső megbízásokat, csak belső készítésből, magunk örömeire dolgozunk. Egyébként sohasem hagytuk abba a képzőművészetet. Amikor csak időm engedte, részt vettem szimpóziumokon, képzőművészeti megmozdulásokon. Zalaegerszegen többször is, ahol többek között Makovecz Imrével, Fekete Györggyel, Szabados Árpáddal, Kéri Ádámmal, Bukta Imrével, Deim Pállal dolgozhattam együtt, több héten keresztül. Nehéz meghúzni, hogy hol a határ képző- és iparművészet között. Korábban is kísérleteztem betonnal, gyakran faragtam fát – érettségi után kitanultam a faszobrász szakmát –, a rajzolás, a grafika egész életemben napi ujjgyakorlat volt.

SE: Nagyon leegyszerűsítve, az iparművész használati és díszítő tárgyakat készít, a képzőművész individuális műalkotásokat. Iparművészeti tárgyak között is sok az, ami autonóm tartalommal rendelkezik, és a képzőművészetnek is vannak használati vonulatai, mint portréfestés, díszítőszobrászat, díszítőfestés.

Én magam először a *Velemi Textil Szimpózium* 1977-es résztvevőjeként hoztam létre úgynevezett autonóm textileket.

Akkor jöttem rá, hogy az ismert textilipari technikákkal a gondolataimat és a pillanatnyi lelkiállapotomat is kifejezhetem. A felismeréshez hozzájárultak a hajnalig tartó beszélgetések Erdély Miklóssal, Szenes Zsuzsával, Fitz Péterrel, Lovas Ilonával és másokkal – ezek meghatározó élmények voltak!

Fotó: Vári Dénes

ROMÁNYI LÁSZLÓ: TÖREDÉK

"A részlet egy vasúti marhavagon, vagy egy koncentrációs tábori barakk oldala lehet. A réseken csont–bőr emberi kezek nyúlnak ki, lehet egy korty vizet kérnek, vagy a sínek mellett valakitől búcsúznak, vagy szabadulást remélnék. Körülöttük vészjóslo füst gomolyog. Alattuk versrészlet, a poklok-poklát szintén megjárt Radnóti Miklóstól."

Fotó: Sándor Eszter

ROMÁNYI LÁSZLÓ: FÉNY

"A világosság a szabadság szimbóluma. A sötét kocka a bezártságot, a fény hiányát jelenti, de a forma bomlik, a szellem szabadságvágya győz a sötétség fölött. A kis figurák a fény felé menekülnek, a művészet örök szabadságát jelképezik. A művészet mindig szabad lesz!" A Musée D'Angers kiállítására beválasztott mű.

SÁNDOR ESZTER – ROMÁNYI LÁSZLÓ: SALE

5. Textilművészeti Triennálé, Emberi Erőforrások Minisztériuma nagydíját nyerte Fal és Tértextil kategóriában.

"A mai globalizált világban az igényes munka, a kéz intelligenciája gyakran leértékelődik. A tömegtermelés cunamiként árasztja el a világ fejlettebb részét. SALE, SALE, látjuk az üzletekben, minden eladó! A kézimunkázó kezek, a kötött anyag csak szomorú emléke valaminek, amit szerettünk. A betűkből kilógó vörös cérnák drámaiak, mintha vércseppek lennének vagy sírnának."

Nem mindennapi anyagokkal dolgoznak. Hogyan alakult ki az anyagválasztásuk?

RL: Egyik gyermekbútorokkal foglalkozó cég kiállításához színes lepkéket, madarakat függesztettünk be a térbe dekorációként, a figurák tartó vázait drótból készítettem el. Akkor megtetszett ez a technika, és az motoszkált a fejemben, hogy ezzel a módszerrel talán térbe tudnám fordítani a vonalas rajzaimat, grafikáimat. Mindig vágyódtam arra, hogy térformákat csináljak, de a megszokott anyagok (fa, kerámia, bronz) statikussága riasztott.

Kapóra jött 1999-ben egy kiállítási lehetőség a Csongrádi Galériában, aminek szép tetőtere volt, kiválóan alkalmas könnyű, átlátszó drótszobrok térben való elhelyezésére. Mivel Eszter lepedőméretű festményeket, grafikákat készített, én amúgy is kiszorultam a falakról. Akkor volt a szerb háború, a művek is erre utaltak: zuhanó, bombázó repülőket, csonka drótfigurákat készítettem, a könnyed drót nehéz tartalmakat hordozott. Sok tanulsága volt számomra ennek a kiállításnak, rájöttem, hogy a dróttal a belső törté-

néseket is el tudom mondani, hiszen a figurákba belelátni. Például később csináltam egy mellszobrot, aminek a fejében egy apró törpe lakik, nem nehéz megfejtetni, hogy a kívül hatalmas, de belül aprócska emberekre céloztam. Ezt a lehetőséget ma már rendszeresen kihasználom a mondanivalóim érdekében.

SE: 2015-ben Lacival együtt pályáztunk a szombathelyi *Textilművészeti Triennáléra* egy közös munkával, és megkaptuk a fődíjat *Fal és Tértextil* kategóriában. Mivel evidens volt, hogy Laci dróttal dolgozik, én is drótot, hozzá selyem hímzést és fekete ipari filcet használtam. Ezeken a kiállításokon már nem feltétel az, hogy a mű textilből legyen, elég az, ha valamiképpen utal a textilre. Én például drótból kötöttem, de van aki papírt, van aki filmet vagy műanyagot használ. A tartalom dominál és nem az anyag. A vékony acéldrót úgy kezelhető, mint a fonal, lehet vele kötni, horgolni, igaz kicsit fájdalmasabb, de a végeredmény megéri. Azonnal látszik, hogy elrugaszkodtál a valódi textiltől, tehát itt valami szimbolikus mondanivalóra kell figyelned. Ha egy cérnából horgolt terítőt nézel, azt mondod: de szép! Ha ugyanez drótból van, akkor el kell gondolkodnod, hogy ez mit jelenthet még pluszban?

Mivel foglalkoznak mostanában?

SE: Engem már egy ideje a digitális világ szimbólumai, jelei, tömörsége, gyorsasága foglalkoztat. A régi jelek jórészt lokálisak voltak, az újak univerzálisak, a régiek kézi rajzok, az újak digitálisak és érzelem nélküliek, mégis hatalmas hatással vannak ránk. Lehetséges-e a régi jelek megőrzése? Megjelenik-e az érzelem, ha a kéz nyomát rajtuk hagyja?

Ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat, ezért fordultam újra a kézzel készített textilekhez. Az a meggyőződésem, hogy lelket tudok lehelni az amúgy szép, de rideg jelekbe, motívumokba.

RL: Egy országos kiállításra készülök, melynek témája a *Rend és káosz*. Anyaga fa és drót, és az emberek egymáshoz való viszonyát feszegetem, bár erről most még többet nem szeretnék elárulni, csak annyit, hogy nagy örömmel tölt el az alkotás folyamata.

Június 9-én Franciaországban Angers-ben lesz egy *Textil Triennálé*, amelyre beválogatták a *Fény* című drót, textil alapanyagú alkotásomat. Korábban nem tudtunk erről a kiállításról, most pályáztam először, s legnagyobb meglepetésemre egyedüli magyarként, az én munkámat találták érdemesnek a bemutatásra.

Nagyon örülök neki, bár tisztában vagyok vele, hogy nem azt fogják mondani: itt van Rományi László, hanem azt, hogy egy magyar is kiállít Hódmezővásárhelyről, persze ha ki tudják mondani.

Rományi László a magyar design-t sajátos művészi kifejezőmódjával gazdagító alkotómunkája elismeréseként a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetésben részesült. Miként inspirálja?

Jó érzés, ugyanakkor felelősség is. Az a kötelességem – a magam munkája mellett –, hogy a városom művészeti életére még jobban koncentráljak, hogy amit mi öregek több évtized alatt tettünk, azt a fiatalok tovább építhessék, és ehhez minden segítséget megkapjanak. A művészetet az egész világon támogatni kell. Ez olyan ügy, ami ha sikeresen működik, dicsőséget hoz a környezetének is. Ebben a városban van egy országosan is páratlan művésztelep, de a műtermek omladozó, rossz állapotban, az

idős művészek létbizonytalanságban vannak, pedig sok tapasztalatot tudnak átadni a városhoz kötődő fiataloknak. Nem elég évente egy pompás Őszi Tárlat, amikor a hétköznapokat gondok és az oda nem figyelés keserítik.

A vásárhelyiek hol találkozhatnak a munkáikkal?

RL: Elég sok munkánk van a városban! Reméljük sokan megfordulnak a házasságkötő teremben, amit pár évvel ezelőtt a mi terveink alapján újírtottak fel. A régi tér elég szűk volt, a násznép egy része nem fért be, így első dolgunk az volt, hogy kinyitottuk a teret a közlekedő felé. Németh József festményeit a végfalon helyeztük el, ikonosztázra emlékeztető, tablószerű elrendezésben. A szertartási helyet egy ünnepélyes, fából készült boltózat és egy íves, üvegbetétes hátfal emeli ki. Az ablakokat egyedileg készült, színes üvegbetétek hangsúlyozzák és különleges ékei a teremnek a rogyasztott üveglapokból készült, egyedi csillárok és falikarok. A régi tükröt restauráltattuk, ami arra szolgál, hogy a jegyesek megnézhessék magukat életük legszebb napján.

A tabáni körforgalomban áll egy kerámia kompozíció. Sokaknak mást és mást jelent, ami nekem, mint alkotónak eszembe sem jutott. Ezáltal válik a néző alkotótársá. Borsos Józsefnek – az egykori jeles téglá építésznek – kívántam emléket állítani ezzel a plasztikámmal.

Nagy Attila szobrászművésszel közösen alkottuk az *Emlékezés – emlékeztetés* című holokauszt emlékművet. Elsősorban nem a szörnyű szenvedéseikbe belepusztuló, vagy túlélő embereket akartuk megjeleníteni, hanem egy méltóságteljes, mély részvétet sugalló, jelképekből álló emlékművet fogalmaztunk meg.

SE: Kedves munkánk a Fekete Sas Kávézó. Az volt a feladatunk, hogy idézzük fel a régi idők kávéházi hangulatát. Ezt nagyban segítik Inkey Alice fotóművész – amúgy gyermekkori barátnőm – szépséges filmfotói, régi magyar filmekből.

*

Alkotói tevékenységüket a folyamatos megújulás jellemzi, tükrözve a társadalmi jelenségeket, megőrizve a tradíció értékeit. Reméljük, hogy újabb műveiket Hódmezővásárhelyen is hamarosan láthatjuk egy önálló kiállításon!

Benák Katalin

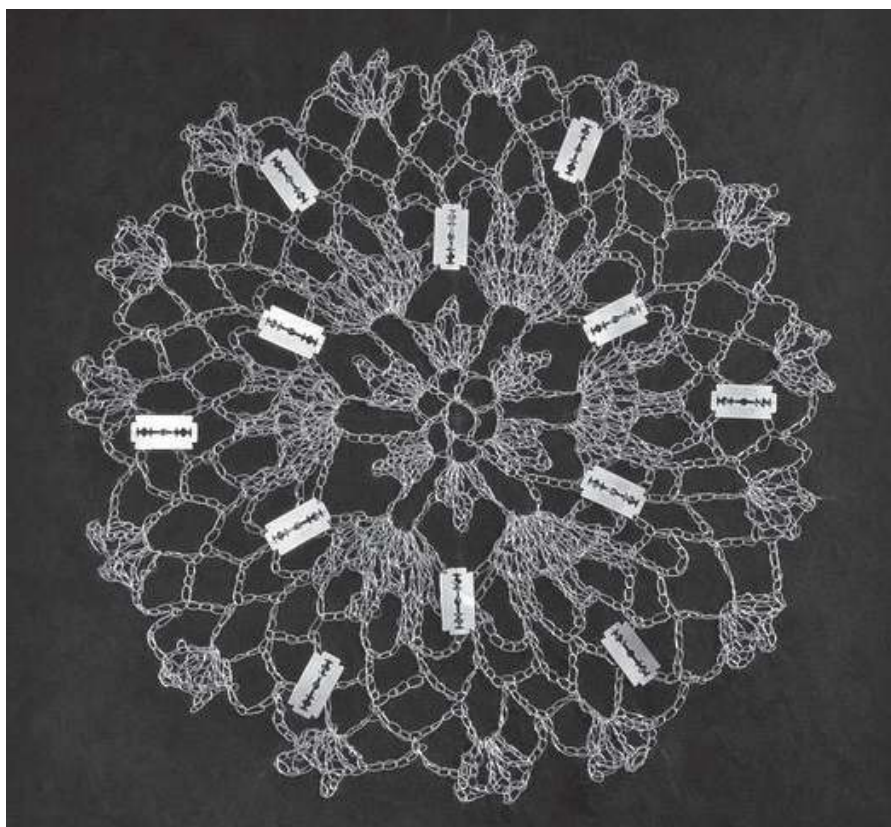

Fotó: Sándor Eszter

SÁNDOR ESZTER: URBÁNUS SZÖVETEK

Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat 2016

"Textilesként a régi motívumok: indák, levelek, virágok, kacsok jelentését, üzenetét ismerem, szeretem, generációkon keresztül örököltem mint az anyanyelvemet. De most itt állok, ügyetlenül toporogva ebben a digitális újkorban, ez már nem az én generációm, nem az én világom, de mégis tágas és érdekes. Éjjel–nappal ülök a "hálóban" és "lájkolok–diszlájkolok". Nem értem, ez a csoda honnan jön, szét-szedem a régebbi mobilokat, és elcsodálkozom, hogy micsoda gyönyörű rajzolatuk van a nyomtatott áramköröknek."

Fotó: Sándor Eszter

SÁNDOR ESZTER: ÖRÖKSÉG

"Ez a munkám arról beszél, amit az elődeimtől örököltem. Amikor az eredmény, a látszat szép és habos-babos, a munka akkor is nehéz, kemény mint az acél, a drót és az éles pengék gyakran sebet ejtenek. Amit tanultunk, azt mi is örökölni hagyjuk az utánunk következő nemzedékeknek."

A SOSEM LÁTOTT KÉPESLAPOK VARÁZSLÓJA

– Aki felélesztette a Nyári Színkört –

KISS CSABA — 3D GRAFIKUS
(Fotó: Kissné Rácz Kitti)

Otthona a munkahelye egy különleges, modern szakmában. Már 17 évesen díjat nyert formatervezéssel. Az ország egyik legkreatívabb alkotóközösségében bontogatta szárnyait. A *Reflexiók* pályázaton grafikai különdíjas lett. Lokálpatrióta, múltidéző. Érdekfeszítő előadásokat tart, kiállításokat nyit meg. A rohanó időben sok elfoglaltsága ellenére is derűs, nyugodt, kiegyensúlyozott.

Hogy ki ez a különleges ember?

Ő Kiss Csaba, 28 éves, szabadúszó 3D grafikus Hódmezővásárhelyről.

□ **Milyen családból származol te, ahol támogatták a számítógépezést?**

Teljesen hagyományos családból jöttem. Édesapám és édesanyám is a Porcelángyárban kezdtek dolgozni, kulturális közegeben mozogtak. Hamar belátták, hogy a számítógépé a jövő, és nem akarták hátráltatni a gyerekeiket. Bátyám gépén játékkal kezdtem én is az ismerkedést és érdeklődéssel figyeltem őt, így láttam először a háromdimenziós képszerkesztő használatát és kedvet kaptam hozzá. Ehhez társult, hogy a Bethlenben a szabad géphasználton megfigyelhettem, milyen képeket alkotnak a haladó 3D-sek.

Amikor otthon bevezettük az internetet, kinyílt a világ, és elkezdtem nézni a külföldi fórumokat, tutoriókat (a tutorial valamilyen folyamat leírása lépésenként képpel és utasítással - a szerk.), hogy megismerjem a profi eljárásokat. Sok időbe telt, mire megtanultam a modellezést.

□ **Az iskolában kaptál erre képzést?**

Nyolcosztályos gimnáziumba jártam és nem jeleskedtem rajzból, máig sem tudok szabadkézzel rajzolni. Amikor Pető Zsuzsanna tanárnő megtudta és látta, hogy 3D-vel foglalkozom, utána ötös lettem. Ő bátorított, követte az utamat, próbált segíteni, amiben tudott. Az iskolában máig csak általános jellegű a számítógépes képzés. Amivel én foglalkozom, az a neve, hogy CGI Generalist (Computer Generated Imagery). Ennek az angol kifejezésnek a fordítása: általános 3D grafika.

□ **Úgy tudom, már középiskolás korodban is kaptál felkéréseket.**

Tizedikes koromban már komolyan foglalkoztam a háromdimenziós képalkotással. Testeket modellezek, testeket textúrázok fel, izgalmas, hogy épületeket nem csak egyetlen szögből tudok megmutatni, hanem azokat akár körbe is lehet járni.

Több iparág is használja ezt a technikát, az épületek látványtervezésétől kezdve minden marketingben, reklámban ott van a 3D. Az összes gyógyszeres doboz 3D grafikával készül, a hollywoodi filmek vizuális trükkjei, az animációs rajzfilmek életmű mozgásai.

Még érettségi előtt a munkáimból összeállítottam egy demo reelt. Ez egy 2-3 perces, zenére összevágott videó 3D állóképekből és animációkból. Az egyik osztálytársam megmutatta az édesapjának, Kendi Imre építésznek ezt, aki megkérdezte, hogy lenne-e kedvem az új vásárhelyi sportcsarnokot látványtervezni ezzel a technikával. Örömmel vállaltam, és sokat tanultam az építészekről. Egy távolabbi ismerős a demo alapján beajánlott egy akkor még kisebb szegedi kreatív ügynökséghez, akiknek tetszettek az animációim. Nagyon jól képzett, fiatal csapat volt, de még csak 10-15-en dolgoztak ott. Akkoriban nyertek több pályázatot és munkát az AXN tv-csatornának. Bevontak engem is ebbe, többek közt a szilárd testek szimulációját tanulhatam, próbálgathattam.

Ez olyan jól bevált, hogy utána egyetem éveim alatt is ennél a cégnél dolgozhattam.

□ **Az üzlet, a munka mellett hogyan jött az ötlet, hogy egy nem létező kulturális intézményt megalkoss? Miért éppen az anno Népkertben álló Nyári Színkör, a vásárhelyi faszínház lett a szívégyed?**

Pont ez adta az ötletet, hogy nem létező. Arra gondoltam, mennyivel érdekesebb egy olyan dolgot megmutatni, amit már nem láthatunk, viszont sokak ismerik az idősebb generációból, de például az én korosztályom még nem is hallott róla. Két nagyon szép vásárhelyi kiadványt láttam, amiben feltűnt az egyszervolt épület. Az egyik régi helyi képeslapokat mutatott, a másik pedig egy vásárhelyi fényképekkel illusztrált könyv. Rohantam nagymamához, hogy megtudjam, mi ez. Mama, hát ez hol volt? Mesélte, hogy ők még jártak oda előadásokat nézni, bár akkor már leromlott az állapota. Édesapám akkor született, amikor lerombolták, 1950-ben. Lebonították, mert veszélyessé vált a karbantartás hiánya miatt.

□ **Hol tudtál információkat szerezni az épületről, mik a forrásaid?**

A két említett kiadvány mellett az interneten nagyon sok kép van róla. Az egykor.hu, a fortepan.hu például sok találatot rejt a többi mellett. Elmentem a Levéltárba, kérdeztem, hogy a helytörténeti gyűjtemény mit őriz róla. De a színházat 1897-98-ban építették, s csak leírások, kordokumentumok maradtak meg vele kapcsolatban.

□ **Semmi adat nem állt a rendelkezésedre?**

Semmi, csak az északi, keleti és nyugati homlokzatról vannak képek, a délről nem. Ami a nagy szívfájdalmam, hogy a belsejéről is csak egyetlen kép maradt fenn.

Egy régi képet használtam fel ahhoz, hogy kitaláljam mekkora is lehetett – a korabeli sajtó szerint – a „Művészet csarnoka”.

Mivel sem tervrajz, sem pontos befoglaló méret nem maradt meg arról, hogy mekkora is volt a színház, így emberi alakokat kellett referenciának használnom. Egy képen a bejárati ajtó előtt, az oszlopnál áll egy férfi elegáns ruhában.

Az ő magasságát egy átlagos férfi magasságnak számoltam, 170 cm-rel. Miután az ajtó magasságát tudtam és az északi homlokzat modelljét elkészítettem, onnan jobban tudtam már haladni, mert nagyon szépen van tagolva az egész épület.

□ Volt erre megbízásod?

Nem, ez abszolút magánjellegű kezdeményezés volt. A 3D-ben nem lehet megállni. Nagyon gyorsan fejlődik. Évente jönnek ki az új programok, az új eszközök, az új technológiák. Szerettem volna, ha van egy szép építészeti látványtervem, amire büszkén azt mondhatom, hogy itt tartok, erre vagyok képes, ezt tudom elkészíteni. Egy ekkora épületen nagyon sokat lehet tanulni, ha végig tudom csinálni. A környezetétől félttem a legjobban, mert vegetációt iszonyú nehéz megalkotni 3D-ben, életlőt pedig még nehezebb, amit még egyetlen számítógép elbír. Kétszer bele is tört a bicskám, de harmadszorra sikerült. A tetőn is duplán dolgoztam, mert utólag derült ki, hogy faszindelyes. Ezen le tudtam mérni azt is, hogy egy ilyen volumenű munka mennyi idő.

□ Kaphatnánk a mérhető értékekből egy kis ízelítőt?

A nyári szinkörös mappám a számítógépen a képekkel, textúrákkal, az összes kép és file összesen 30 GB helyet foglal el. A végleges jelentek egyenként, az összes növényzettel 1 GB méretűek. 250 munkaóra alatt készültem el vele. Az első képet 2014. szeptember 12-én mentettem el, az utolsót pedig 2016. október 29-én. A végleges 3D-s térbeli modellt a fákkal, füvel, színházzal összesen 61,5 millió polYGONból (sík lapból) épül fel. A Színház épülete "csak" 3,5 millió polYGON...

□ A Facebookon számtalan megosztást kapott az alkotásod. Ott két olyan csoportnak is tagja vagy, ahol kevés a fiatal; a Hódmezővásárhelyi Múltidézők és a Hódmezővásárhelyi lokálpatrióták közösségének.

Az egész családom innen származik. Nagypám vezette vissza a családfát szépapámig (ükapám apjáig). Találtunk írásos emléket is, hogy egy ősi Sz. Kiss birtokon gazdálkodtak. Nagyon kötődöm Vásárhelyhez, továbbra is szeretnék itt élni, dolgozni, mert minden ideköt.

Gyönyörű ékszerdoboz ez a város.

Az emberek segítőkészek, a csoportokban is sokaktól kaptam képeket – többek között a színház építéséről –, Czuczai Győző bácsi pedig elküldött egy személyes fotót a családjáról, amin egy régi autómobilban ülnek az akkori székelykapu és a faszínház előtt.

□ Egy ilyen modern szakmával egy kisvárosban miből élsz? Azt hihetnénk, hogy elszaladsz nyugatra.

Megtalál a nyugat itt is, dolgozom nekik. A bevételeim több mint fele külföldről származik, keletről is és sokfelől. Nagyon jó magyar ügyfeleim is vannak.

Ez a szakma annyira digitális, annyira az interneten zajlik, hogy itthon nyugodt életet biztosít. Nem szeretnék távol a családtól, távol a barátoktól élni.

Aki a hobbián dolgozik, az igazából sosem kell, hogy dolgozzon. Én nem úgy kelek fel hétfőn, hogy *jaj, Istenem, megint munka van*, hanem úgy, hogy vasárnap is dolgoztam igazából, de jókedvűen, mert szeretem. Sosincs megállás. Ha nincs megrendelés, akkor tanulok.

□ Minden sikeres férfi mögött áll egy nő.

Ez így van nálunk is – csillan fel a szemem a kérdésre. - Engem mindenben végtelesen támogat a feleségem, Kitti. Ő tanult fotós, nagyon jó meglátásai vannak, ért a képekhez. Hihetetlenül jó érzékkel bánik a gyerekekkel, csecsemőkkel, kitűnő család-fotókat készít. Az otthoni környezet rendkívül sokat jelent mindkettőnk számára.

□ A Lucien Hervé Kamera Klub előadásán élőben láthattuk, hogyan tervezel poharat és mutattál 3D-vel tervezett, kinyomtatott tárgyakat. Mire jó a 3D-s nyomtatás?

Ezzel olyan tárgyakat is lehet nyomtatni és lehet gyártani, ami a hagyományos mesterségekkel nem feltétlenül kivitelezhető. Sokrétegű, lehetetlen kellékeket készítenek és módosítanak pl. az ötvös termékek megvalósítói. Végtelen a lehetőségek száma. Létezik olyan internetes oldal, ahová bárki feltöltheti a terveit és azt is megszabhatja, hogy mennyire szabadon átdolgozható az más számára.

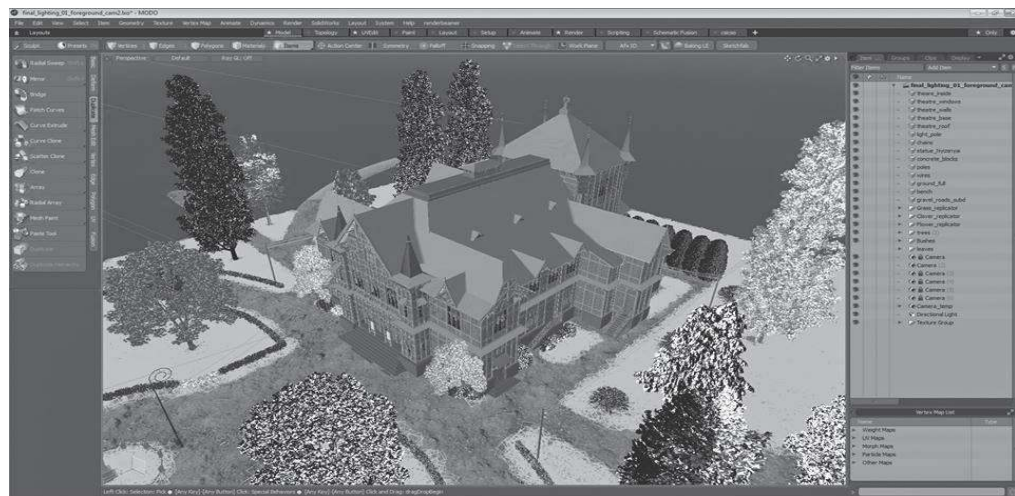
□ Mik a további terveid?

Szeretnék egyre több, egyre nagyobb munkákban részt venni. Úgy tűnik az elmúlt négy év tendenciáiból, hogy ez sikerülne is fog. A legnagyobb álmom egy kisebb stúdiót létrehozni összefogással. A nagyobb projekteken több párhuzamos munka is folyik. A megbízásokba bevonjuk egymást, tudjuk, ki miben a profi. Bátorítom a fiatalokat, hogy foglalkozzanak a 3D grafikával, mert ez érdekes és rohamosan fejlődő ágazat.

*

Noha én voltam úttörő, számomra a szó legnemesebb értelmében te vagy az. Kinyitottad a teret, kinyitottad az időt és kinyitottad a határokat a "Paraszt Párizs"-ból a nagyvilágra egy izig-vérig hollywoodi szakmában. Már most, pályád kezdetén sok bátorítatlan fiatalnak adsz erőt és mutatsz utat. További sok különleges kihívást és izgalmas feladatot kívánok!

Gaál Györgyi

A VÉGLEGES JELENET A SZERKESZTŐI NÉZETBEN.
A KÉPEK MODO902-BEN KÉSZÜLTEK: KISS CSABA

EGY BÉKÉS-BÁNÁTI LÉVITA A XIX-XX. SZÁZAD FORDULÓJÁN

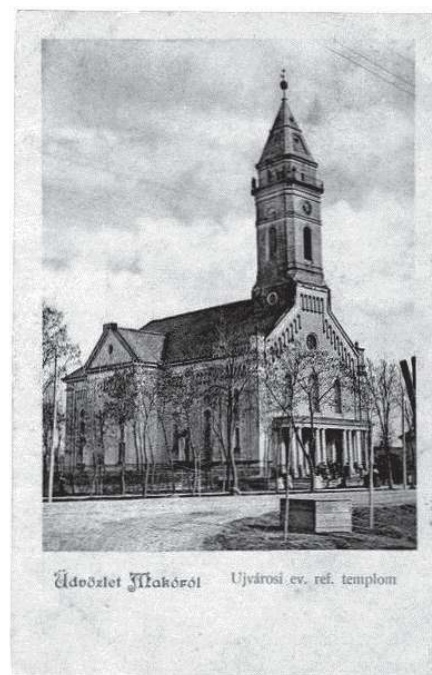
Kommentált, új adatok Vöröss István költő nemzetségtáblájára*

Közbeszédünkben mára kikopott héber eredetű szó a lévita. A református egyház leányegyházaiban az istentiszteleteken imával előkönyörgő, szentségeket ki nem szolgáltatható tanító-lelkészt takarja. A Vöröss Zsigmond és Komáromi Krisztina házasságából Hódmezővásárhely, Tarján 140. szám alatt 1860. szeptember 20-án született második Vöröss Zsigmondról korábban csak érintően írtunk (Vásárhelyi Látóhatár 2016/1, Bűnösök és férfiak). Az azóta végzett, korántsem teljes forrásfeltárással új információk birtokában már bővebben szólhatunk róla is. 1879-ben a helyi „reformált főgymnasium”-ban maturált, majd a Magyarországi Református Egyház megalakulásának évétől, 1881-től teológiát hallgatott Debrecenben. Ifjúkori éveiből több publikációjáról tudunk, a róla szóló hírek pedig felrajzolják pályaképét. Első „lelkészképességi vizsgája” után megkapta az exmissio-t, a segédlelkészi szolgálatra történő kibocsátást. Szeremlei Sámuel feljegyzése szerint 1884 májusától egy évig szülővárosában szolgált. A következő évben, második vizsgája után előbb Tisza-Roffon, majd, mint „25. korévén túl lévő segédlelkész, ki iskolai és szolgálati bizonyítványai jelessége által társai között előnyösen ismeretes, egyházi hivatalban már egy éven át működött,” az akkor újonnan felépült Makó-újvárosi templom gyülekezetének egyik segédlelkésze lett Csécsi Miklós mellett. Ekkor épült a két tantermet és két tanítói lakást magába foglaló iskola, és a lelkészlak is. Feladata a rendes lelkésszel váltva „halottakat temetni, canonicus órákon prédikálni, nagy ünnepeken a legátusi teendőt végezni, a confirmándusokat oktatni.” Fizetésen túli juttatás a palástdíj és egy lakószoba a parókián. A makói presbitérium 1889 őszétől bízta meg Magyarcsanád és a szomszéd községek lelkész-tanítói feladataival. Beiratkozott a nagykőrösi tanítóképzőbe, de oklevelet később szerzett, mert alig fél év múlva a már fejlett iparú Krassó-Szörény vármegyei Resicabányára és annak leányegyházaihoz került kinevezésre. Itt „idegen nemzetiségek és felekezetek közé ékelve, 4-500 lélek református magyar 12 ezer idegen között oly helyzetben van, hogy ha a felsegélő kar, gyámolításukra nem megy, a túlnyomó idegen áram által magával sodortatik, vallásától és nemzetiségétől megfosztatik. Fennmaradására a békés-bánáti tractus az első lépést megtette, amennyiben a Resiczán és környékén élő hitfeleink részére missziói lelkészséget szervezett. Az egyház folyó évi március 9-én megalakult az osztrák-magyar vasúttársaság által pénzben és fában nyújtott subventió segítségével. De iskolaháza, imaháza, lelkészi lakása még nincs. Pedig ezeknek s különösen az iskolaháznak előállítását életkérdés a missziós egyházra nézve. Sajnosan tapasztaljuk, hogy az ifjabb nemzedék alig bír fogalommal egyházunk tanairól, magyarul meg éppen törve beszél...” – írta új állomáshelyéről, ahol évi javadalma „szabad lakáson és stólán kívül 700 forint és 20 köbméter tűzifa, a 700 forintban bent foglaltatik 200 forint missziói illeték...” – Beiktatásakor hangzott fel ott először Isten igéje magyarul (a megalakulástól ott szolgált lelkészek, így az ő nevét is, emléktábla őrzi). A kis eklézsia rendszeres külső támogatásban részesült, így hamarosan megoldódott az imaház, és iskolaház, a lelkészlakás kérdése. Rendelkezésre nem álló anyakönyvek miatt nem tudni, hogy mikor kötött házasságot a 24 évesen tiszaburai jegyző, a '48-as nemzetőr Bán Sámuel és Mocsári Emma ötödik leányával, Izabellával. Ugyanezért nem ismertek első gyermekük pontos anyakönyvi adatai sem, aki már harmadik Zsigmond a családban (születési éve az ő fiának anyakönyvi adatai után 1891-re tehető). Következő év őszén a vásárhelyi református egyház a csanádi püspökség makói uradalmához tartozó Lelén (Püspöktele, Maroslele) mint új filiájában egyházközséget szervezett, ahová őt hívta el. A megkeresésre 1892. október 29-én küldött válaszában többek ezt írta: „én ez állomást, a vele járó köteleességeket, elfogadom, s ha a jó Isten segít, a jövő hó közepe táján el is foglalom. A napot határozottan még nem tudhatom, miután az attól függ, vajjon mikor érkezik meg mostani helyemre a Nagytiszteletű Esperes Úr által küldendő utódom? Midőn a bizalmat még egyszer megköszönöm, azon ígéretem mellett, hogy a szeretet elve által vezérelt munkálkodásom-

ban, mint eddigi múltamban, úgy ezután is az anyaszentegyház erkölcsi és anyagi érdekében való önzetlen buzgókodás, kitartás és igyekezet fognak vezérelni.” – Ennek megfelelően az Ótemplomi Református Egyházközség új „lelki leányegyházának” anyakönyvi lapjain 1893 márciusától bukkan fel szígnója. Második gyermekük, Miklós 1894. szeptember közepén született, keresztelőjére 13-án ismeretlen okból, Tiszaburán került sor (a rendelkezésre álló adatbázis a születés helyét, idejét nem rögzíti). Erről a missziójáról azonban még nevét sem jegyezték fel, a község mai történetírója egy helyismereti munkafüzetben csupán annyit közöl, hogy „dolgozik a faluban ez idő tájt egy református lelkésztanító is, aki valószínűleg valamelyik hívő házában tanít.” – Sem imaház, sem lelkészi hivatal, nemhogy református templom vagy iskola lett volna a katolikus településen. Fizetése elmaradt, amiért még évek múlva is hiába perelt, például 1903-ban a vásárhelyi egyháztanácsülésen (április 6.), ahol „követelésére nézve kimondattott, hogy mivel Lele Csanád vármegyében van, ott indítsa meg az adósok ellen az eljárást.” – Negyedévvvel később a szegedi egyházmenyei közgyűlésen az ügy tárgya hangzatosan „elmaradt temetési krajczárok”, de számára kedvező befejezésről nincs tudomásunk. Utolsó lelei bejegyzése az esketési anyakönyv lezárása 1895. szeptember 30-án, de ez nem ottani szolgálatának végét jelenti, ugyanis lelei lelkészként vett részt az egyházmegye nagykikindai közgyűlésén 1896. április végén. Ezen jelen volt Tatár János makói születésű, iskoláit ott és Hódmezővásárhelyen, majd a debreceni teológián végző, haláláig Szeghalmon szolgáló lelkész, a községi közművelődési bizottság elnöke. Talán ekkor határozta el, hogy Szeghalomra helyezteti magát, mindenestre Tatár halála után mint szeghalmi időközlelki lelkész írt róla nekrológot, mondott sírbeszédet fölötte 1899. október 3-án. Szeghalmon az egyházkerület „egyik legfényesebb, első osztályú

parochiáján” ideális körülmények fogadták. Jó kapcsolatot ápolt a helyi Polgári Olvasóegylettel, a Nemzeti Szövetséggel, a népkönyvtár „könyvtárnoka” lett. Indult a szeghalmi papválasztáson, ám a szavazatoknak csak harmadát kapta. Mivel még ez év nyárvégén a nagykőrösi tanítóképzőben megszerezte oklevelét, megpályázta a Pápai Református Főgimnázium vallás tanári állását. Nem ő nyerte el, pedig tanítói oklevele lelkészi besorolását „egy osztállyal” emelte. Itt született harmadik fiuk, Sámuel, 1898. december 29-én, a Templom utca 337. sz. alatt. Dolgai működéséről vagy nem működéséről sokat elárul, hogy az egyházmegyei közgyűlés csak 1901 októberében hagyta jóvá Füzesgyarmatra történt áthelyezését, pedig már szeptember közepén, mint ottani lelkész tanító tartott gyermeknevelési előadást a sárréti tanítóegyesület évi rendes közgyűlésén. A következő években fontolgatta hazatérését, így megpályázta a vásárhelyi Szabó János esperes halálával 1903-ban megüresedett első osztályú lelkészi állást, ennek betöltésére végül Losonczy Endre kunágotai lelkészt választották meg. Bizonyára élt még a köztudatban a Vöröss családra nem hízélgő közelmúltú esemény, Vöröss Zsigmond városi adószedő és egyik fia, István árva-pénztári könyvvezető egymástól független, de egyformán bűncselekmény gyanúját fölvető gondatlan ügykezelése, ahol az utóbbi kivizsgálása még mindig folyamatban volt a gyanúsított öngyilkossága ellenére. Előbbi apja, utóbbi testvére volt a lévitának. Megkockáztatható feltételezés, hogy hosszan elnyúló bérvitája végére is pontot kívántak tenni azzal, mikor még ezen a nyáron Tövishát szilágyszéri (Szilágy-Szeér) eklézsiáját bízták rá. Vásárhely egyik történetírója, Fejérváry József szerint Péren és Zsibón is működött, de ezt sem megerősíteni sem cáfolni nem tudjuk. Mivel a számításba vehető időszak (látható) anyakönyveiben, adatbázisában nem szerepel, csak valószínűsíthető, hogy ekkor született negyedik gyermekük, István. 1908 elején ismét megkísérelt közelebb kerülni szülőföldjéhez, de a békéscsabai lelkészi állást sem sikerült elnyerni. Következő év nyarán kettős gyász érte a családot: Komáromi Krisztina, az édesanyja június 18-án 71 éves korában elhunyt, férje, a nyugállományú tanító, majd városi adószedő Zsigmond, 82 évesen augusztus 2-án követte őt a hódmezővásárhelyi Kincses temetőbe. 1910-ben a szülővárosában megüresedett egyházi anyakönyvvezetői állásra is pályázott. A július 11-i presbiteri gyűlés jegyzőkönyve szerint kérését, hogy a státusz állandó lelkészi állás legyen, nem tudták figyelembe venni, mert az anyakönyvvezetői állást segédlelkészi jelleggel kívánták fenntartani. Ezért a nevében eljáró Égető Imre tanító ezt tudomásul véve a pályázatot visszavonta.

Az I. világháború során Szilágyságot a közvetlen harci események ugyan elkerülték, de a hadi intézkedések itt is érvénybe léptek, a 18. életévüket betöltötteket besorozták, az alkalmasakat bevonultatták. Vöröss Zsigmond két nagyfia, Zsigmond és Miklós mint „hadra fogható férfiak”, népfelkelő alakulatba kerültek. 1916. augusztus 27-én Románia hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának, és a Déli-Kárpátok szorosain betört Erdélybe. „Hatósági felkérésre ezen a vasárnapon a kálvinista katedrákról még a nép megnyugtatásának igéi hangzottak, s aznap este már égett a határ s orozva meglepett magyar hivatalnokok és határőrök vére folyt, s reggel felé félrevert harangok riasztották menekülésre a háromszéki és csíki székely falvak népét. Annál a rengeteg vagyon romlásnál, melyet a nép minden javainak hátrahagyásával szenvedett, összehasonlíthatatlanul nagyobb és veszesebb az a romlás, mely a mindenfajta hatóság iránti bizalomnak minden maradványát egyszerre elsöpörte s a mindenfajta áruság fantasztikus híreinek adott lobogásra hevítő lángot” – írta az Erdélyi Református Egyházkerület főjegyzője, Nagy Károly a Református Szemlében szeptember közepén. A menekültáradat eljutott a Dunántúlra is, és nem csupán széki, csíki székelyek, de más népek-nemzetségek is, kortársi becslés szerint legkevesebb 200 ezer fő. Tiszaburán volt református lelkész Jákó Balázs, az ő Lujza leánya Bán Miklós, Vöröss Zsigmond sógorának felesége, kézenfekvő volt oda térni haza, de már aktív tevékenységet nem folytatott. Elsőszülött Zsigmond fiuk, az ismert adatok szerint a háború utolsó évében, 1918-ban, orosz hadifogságba került, ahonnan 1920-ban tért haza. Miklós a Pesti Hírlap 1916. március 31-i száma szerint, mint a 68. gyalogezred örvezetője, előző év októberéig a Rokitno környéki harcokban kilencszer sebesült, és a Volhiniai kormányzóságban levő Radzivilovban hősi halált halt (szintén északi harctér, ma ukrán terület). Holttá nyilvánításáról hivatalos értesítés nem érkezett, talán nem is kérvényezték, mert a család hagyatéki irataiban Miklós „nőtlen,

Újvárosi ev. ref. templom

hadban eltűnt, tartózkodási helye ismeretlen távol.” Édesanyjuk, Bán Izabella szívszélhűdés következtében 1922. augusztus 7-én hunyt el, szülőfalujában temették. A harmadszülött Sámuel Tiszaburán gazdálkodott, „sarkadi” előnévvel 1923. január közepén jegyezte el a nyíregyházi illetőségű szelefarmosi Bodó Ignác nyugalmazott dohánybevéltő tiszt lányát, Lilit, akitől 1924. március 17-én fia született. Esetében az ősi származási helyre utaló előnév indokolt a vörös diktatúra bukása után Hódmezővásárhelyen bujkáló, gyilkossággal vádolt, később felmentett, ugyanígy nevezett lakatossegéd miatt. A negyedik fiú, István, az 1930-as években szintén tiszaburai lakos, kisbirtokosként gazdálkodott, Göde Irénnel kötött házasságából két fia született. Második Vöröss Zsigmond özvegye harmadik évében, 1925. január 22-én hunyt el, ő is a burai temetőben nyugszik.

Az itt összefoglaltak nagyrészt igazolják Dica (a költő műzsája) visszaemlékezését, miszerint a verses szerelmi regény, a Bronztükör harmadik szakaszának helyszíne a burai folyópart, továbbá Fejérvárynak a település és a Vöröss család kapcsolatára utaló, semmivel alá nem támasztott kijelentését...

Béres Dezső

*Részlet a készülő, forráshivatkozásokkal jegyzetelt tanulmányból. Az idézőjelbe tett, korabeli vendégszövegek helyesírását, szóalakjait, szórendjét megőriztük.

A MEGISMERÉS FELÉ

Fotó: Horváth Dezső

BAKA ISTVÁN

1948. július 25. — 1995. szeptember 20.
József Attila -díjas költő, műfordító,
folyóirat-szerkesztő.
A Digitális Irodalmi Akadémia
posztumusz tagja.

BAKA ISTVÁN

TEMESVÁR. DÓZSA TÁBORA

(részlet)

Holnap – sügyig húsunkban
gázolnak úri mének.
Egy éj – s a virradat tüzes
billoggal csontig éget.

De ma – ma győztesek vagyunk,
jövőtlenek, de bátrak.
Hazudj hát még szebben, papunk!
Erjedj borrá, gyalázat!

Holnapra elvégeztetett:
bakó, bilincsek, börtön.
Hadd higgyük hát – ma még lehet –,
országunk volt e földön.

Ha győzünk – tán a győzelem
fordul majd ellenünk.
S ha nem – kitépelt nyelvemen
dadog tovább hitünk.

Néhány versét már ismertem Baka Istvánnak, azután eltelt néhány év, amikor újra „összetalálkoztunk”, természetesen az interneten. Ott olvashattam verseit, amelyek egyre inkább kíváncsi-vá tettek, ösztönözve további ismeretek felkutatására a virtuális világ lapjain.

A költészet, a költő lelke, ugyanaz a világ, ugyanaz a lélek, mint annyi más emberé, mégis érzékenyebbnek, kontrasztosabbnak látszanak a dolgok, a történések abban a világban, abban a lélekben. Csodálom ezt az embert! Rendkívül széles skálán mozog verseivel. Nagyon kedvelte a komolyzenét, azon belül is Mozart g-moll szimfóniáját, de megfogta Rachmaninov keménysége is, valamint az orosz költészet leírhatatlan szépsége.

Baka Istvánra zeneszeretete hívta fel a figyelmem, pontosabban Mozart g-moll szimfóniája, miután tudomásomra került, hogy milyen kalandos történet volt az, hogyan sikerült felvétel készítenie erről a dallamról – még kamasz éveiben –, hogy később bármi is meghallgathassa. De e finom zenei hangzásnak van ellentéte is a Bakára gyakorolt hatás tekintetében: Rachmaninov. Kemény, szigorú és indulatos játékaival ő egy másik világba kalauzolja a szárnyaló lelket. Ő volt az, aki annak idején amerikai útjáról szinte menekülve igyekezett vissza Oroszországba – rendkívül kedvesek voltak hozzá, bármerre járt – mert attól félt, elveszíti egyéniségét. De sorolhatnák neves szindarabokat nagy szerepekkel, amelyek mind-mind mélyre szántottak és megborzongatták vagy éppenséggel puha simogatással, könnyed dédelgetéssel alakították Baka István lelkét, költői világát. Újszinezetű szavakat, új hangulatokat, különös, néha borzongató érzéseket lop be képzeletvilágomba. Benne mindig szólt a zene. Esményei példaképek lehetnek embernek, költőnek egyaránt.

És a szerelem?

Igen, a szerelem is erősen meghatározta Baka István költészetét. Verseiben fel-feltűnik Edít, az első kamaszkori szerelem elérhetetlen Múzsája, a vágyott boldogság. Egy későbbi szerelem viszont oly mélységekig hatol, hogy nemcsak a bolgár nyelvet sajátítja el miatta, de verseket is ír bolgáru, valamint Kiril Kadijszki verseket fordít. Igaz, már gimnazista éveiben is eredeti-

ben olvasta Tolsztojt és Dosztojevszkijt, így egy újabb nyelv elsajátítása sem lehetett akadály számára. 1966-ban érettségizett Szekszárdon, a Garay János Gimnázium orosz tagozatán. 1967-ben kezdte meg tanulmányait a JATE magyar–orosz szakán.

Első verseit Ilia Mihály jelentette meg a *Tiszatájban*, 1969-ben.

Az egyetem utolsó évét Leningrádban végezte. Ottani barátai beavatták a szamizdat irodalom titokzatos világába. Ez a szembekerülés a valósággal sok mindenre rádöbbsentette.

Költészetében megjelentek a szerepversek, történelmi szituációk és személyek. Szerepbe bújva hitelesen tudta érzékeltetni a társadalmi problémákat, elhivatottságát, az egyébként politikát nem tűrő közegben. (Az egyetem elvégzése után (1972) Szekszárdra került tanítani.)

Verseiben szereplői bőrébe bújik minden alkalommal, s ez az „álarc” az ő igazi arca. Fájdalmak és igazságok, múlt és jövő, mint egy nagy zeneműben, előtenek a mélységekig ható érzések.

A rendszerváltás előtt a mellőzés sok esetben tiltással is járt. Böven volt része benne. Első kötete 1975-ben jelent meg. (*Magdolna zápor*) Írt prózát, (*Szekszárdi mise*) szindarabot, (*A korinthuszi menyasszony*) fordított, drámát, verseket. Éltre szóló barátságokat kötött. Munkásságát '89-ben József Attila-díjjal és Déry-jutalommal ismerték el. Folyamatosan jelentek meg művei, ő mégis mellőzöttnek érezte magát. Életét, két év szekszárdi tanítás kivételével, Szegeden élte, 1995-ben bekövetkezett haláláig. A végsőkig dolgozott, szeretne volna megérni újabb kötete megjelenését.

Az 1996-ban megjelent *Tájkép főhásszal* posztumusz kötetét még maga állította össze, ám erejéből, életéből a *Csak a szavak* című vers beírásáig és ki nyomtatásáig futotta, a kézirat itt megszakadt...

„jó volna lenni még talán de
mit is tegyek ha nem lehet
a szótáradba írj be s néha
lapozz föl engem és leszek”

Haranghy Géza

BAKA ISTVÁN

DAL

Ó, virradati rétek:
átizzadt, szürke ingem,
kiterített magányom!
Hová vezettek engem?

A rengeteg szívébe,
mely őzekkel dobog,
de minden levélrése
kéklő farkastorok?

– Vissza az éjszakába!
A sötét ég alatt
te vonzolod a holdat,
mint vasgolyót a rab.

KORA-TAVASZI ÉJSZAKA

Kora-tavaszi éjszaka.
Alszol – a takarón kezed,
álmodban csillagok fagyott
rügyeit melengeted.

A ház előtti fán, az ágak
közeiben: sisakréseken
keresztül bámul ránk a hold -
Isten néz farkasszemem velem?

Gyönyörű oltalmam, a holdfény
dárdája téged nem sebez meg,
mellbimbóid hegyekre épült
végvárai a szerelemnek.

Elalszom én is, rettegésemet
lány szuszogásod szertefújja...
S nyelved és nyelvem lángjai
holnap összelobbannak újra.

HARANGHY GÉZA

ŐSZI ESŐZÉS

EVOKÁCIÓ BAKA ISTVÁNHOZ

Őszi-csendre hulló, lassan elmúló,
sárguló, rőt levelek,
árkok vizében messzire úszó,
névtelen, bús üzenet.

„Koppan a földön a gesztenye gombja,
inge kinyílt, csupa rongy,
vissza ki varrja a gombot a lombra,
nincs se szabó, se bolond.”*

Ki varrja vissza a gombot a lombra,
vajh, ki lesz, ki visszaad?
Ki tudja miért ad, s miért vesz vissza,
az, ki adott, s aki ad?

„Ágy ez a vers, aki benne elalhat,
álmaival betelik,”
álmoddal álmodunk, tovább, amíg hat,
„s mint az eső, beterít.”

Kerít a bánat, bár begyűjtve a méz,
télire már teli van,
teli van a kamra, ám üres a szív,
üresen kong a harang.

Oly üresen kong, mint rég bezárt kocsmá,
ott még a régi mocsok,
s emlékek tornya az összes sarokba’
s látom, a szív is halott.

„OTT, Ahol FÉNY SINCS ÉS DAL SE”

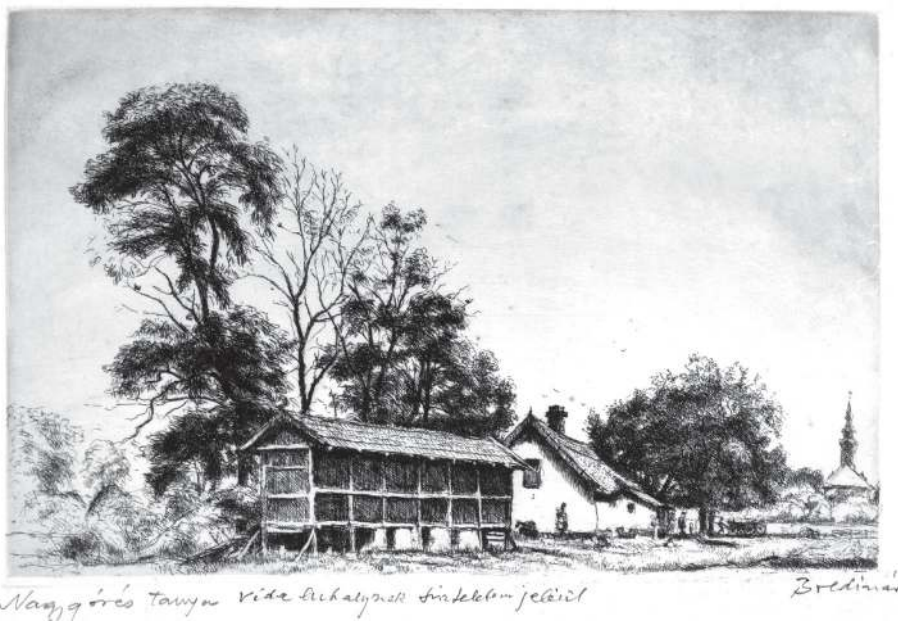
EVOKÁCIÓ BAKA ISTVÁN RÓL

„a rókabundás alkonyat” simítja
szavakat síró törött szívedet
„csillag-sövényű” sűrű csendbe bújva
szélfhárfnál zúg a Mozart üzenet

előtted Kant most becsukva hever
Cvetajevának Jeszenyin int éppen
Rachmaninov a zongorára ver
ím hát itt él a „kerítetlen béke”

„pirosló didergés” volt a te véred
szívedben „rúgások csillagképei”
„a mező Veronika kendő” lett érted
„magába oldja maró emlékeid”

*Az idézett részek Baka István versrészletei

Nagy, görös tanyán véte lehalognak firteltem jékéit

KOVÁCS ISTVÁN
A FERENC ÉS A BÚVÁR UTCA SARKA (?) ELŐTT
(1966)

A vasúti átjáró közelébe érkeztem, döntenem kellett, hogy keresztülhajtok a városon vagy az elkerülő utat választom. Órámrá néztem. Már későre járt. Nem fordultam balra, hanem továbbhajtottam a hódtoi körforgalomig. Itt meglepetés várt rám. A körút centrumában, a felhőre kikapcsoló lemenő nap fényében a vizek védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak a szobrát pillantottam meg. Ide került a közel másfél évszázaddal ezelőtt megkezdett vízszabályozások, a Topa-ér eltűnése miatt státuszától megfosztott, „munkanélküli” védőszentté degradálódott szent. (Egyébként ez a szobor – tudomásom szerint – ötödik stációja a városban, illetve a városon kívül.)

– Most meg miért fordulsz Susán felé? – szólalt meg a belső hang a Szent István templomnál.

– A Ferenc és a Búvár utca sarkán lévő házat szeretném szemügyre venni.

Nemrég láttam egy 1966-ban készült fotót, amelyen nagy meglepetésemre, a hegyes szögben futó Ferenc és Búvár utca találkozásánál található ház sarka vágott. Nem akarok hinni a képnek! Igazi Tamás vagyok. – válaszoltam magamnak.

AZ ÉN SZÜLŐVÁROSOM¹

*Mais où sont les neiges d'antan?*²

(Francois Villon)

Mire a házhoz értem, félhomályba borult az utca, zápor öntötte végig a szélvédőt. Szinte alig láttam valamit. Az ide-oda futó ablaktörlőnek köszönhetően tudtam csak megállapítani, hogy valóban vágott az épület sarka. Szomorúan konstatáltam, hogy memóriám ismét cserbenhagyott. Ez a ház – közel félévszázad elteltével – emlékeim fontos pillérjévé vált. Ez a ház helyezkedett el a Felszabadulás/Lázár u. – Ferenc u. – Róka u. „tengely” közepén. Ma már egyikünk sem lakik a régi családi házban, a barátság virtuális tengelyét pedig csak kardiográfiai módszerekkel lehetne kimutatni.

Most döbbsentem rá, hogy szülővárosomban, amelyben közel tizennyolc évet töltöttem el, mennyire idegen vagyok. Tizennyolc évig csupán néhány utcájában fordultam meg, és csupán azokat az utcákat ismertem meg, ahol családom és ismerőseink laktak, ahol iskoláimat jártam, amelyeken a város kulturális intézményeit, közlekedési és kereskedelmi gócait, sportpályáit, temetőit elérhettem. Miért érzem magaménak a város soha nem látott, megújult, megváltozott, eltűnt utcáit is? Miért érzem még mindig vásárhelyinek magam? Az eliziumi mezőkön bolyongó családtagjaim, tanárain, osztálytársaim hívnak? Egy régi pingpongasztal, zongora, rot unterezés, egy üveg szegedi vörös, játékos város- és országfoglalás, napfogyatkozás, kályharobbanás, poroltózás, kártyázás, kockázás, biliárdozás, népkerti „különórák”, levéltár dohos levegőjének és a Könyök utcai focijátékok emléke; filozófia tárgyú könyvek hétféle együttes olvasásának, riportkészítésnek a nosztalgiaja; a Mambó magnó múltba vesző hangja; a Mester és Imsi feledhetetlen óráinak visszfénye köt?

Hát persze! A barátok azok, akik – szíves rokonok híján – a kötődés fő ludasai, mediátorai, akiken keresztül távozásom után is otthonom marad a város! Mit is ír a talmud a barátokról? „Uram szabadíts meg a barátaimtól, az ellenségeimmel magam is elbánok.” Ez a mondat elég pesszimista képet fest a barátról. A talmud szerint a barát nem más, mint színlelő ellenség. A *Magyar értelmező kéziszótár* viszont a következőképpen fogalmaz: „A barát az a személy, akit kölcsönös bizalom, ragaszkodás és szeretet köt hozzánk. A „Barátot szerencse hoz, szükség próbál”, és az „Amicus certus in re incertā cernitur” közmondások a kéziszótárban megfogalmazottaknak felelnek meg.

A hétköznapjainkban gyakran a barát szinonimájaként használják a haver, a cimborá, a koma, a puszpajtás, a span szót, annak ellenére, hogy ezek a szavak inkább a talmud barátfogalmához állnak közelebb.

Kedves hetvenkedő (LXX. éved betöltő) barátom, kedves Pista! Kívánom, hogy még sok-sok (XXL) boldog évet élj meg – győztes betegségháborúk közepette – magad, családod, barátaid és Téged ismerő emberek örömeire.

Békéscsaba, 2014. 09. 01.

Őszinte és igaz barátsággal

DOT/Domokos Tamás

1. Haranghy Géza: *Egy mondat ereje / „Édősapám, én hazamék”* című, szívbe markoló írása (*Vásárhelyi Látóhatár* XXV. sz. 2016/1. 3. p.) igencsak felbolygatott, gondolatok garmadát indította el bennem. A több napig elhúzódó meditáció eredményeképpen eszembe jutottak azok a gondolatok, amelyeket két barátom képes albumába írtam 2014-ben. Most kinyitom az albumokat, és némi korrekciót követően lehetővé teszem, hogy a kedves olvasó is megismerje az ott leírtakat.

2. *Ballade des dames du temps jadis/Ballada a hajdani hölgyekről* Villon vers refrénje – De hol van a tavalyi hó?

KÖZÖS A NYELVÜNK – KÖZÖS A KULTÚRÁNK

**PANNONHALMI ZSUZSA:
KÖZÖS MOTÍVUMOK I-III.
RÉSZLET**

**TUZA LÁSZLÓ:
TORZÓ**

**V. NAGY NÁNDOR:
TANÚ**

járunk dolgozni. A művészek jelenléte szint hoz a mindennapi életünkbe, és ha nem is mindig értjük a művészi szándékot, büszkék vagyunk a nálunk készült alkotásokra.

Már a legelején leszögezném, nem szeretnék arra vetemedni, hogy művészeti szempontból értékeljem akár az ideit, akár az elmúlt évek szimpóziumi munkáját. Vannak nálam avatottabbak a jelenlévők között. De ha már a sors így hozta, hogy az apai örökség és Pannonhalmi Zsuzsáék szervezőmunkájának köszönhetően támogató szerepkörbe keveredtem, elmondom, amit gondolok a művészet jelenlegi helyzetéről.

Úgy vélem, nem egyszerű alkotóművészek lenni most a harmadik évezred küszöbén. És most egyáltalán nem az anyagi lehetőségekre gondolok, sokkal inkább arra, úgy tűnik elindult a világ a madáchi falanszter felé vezető úton. Egy globálisan uniformizált világ felé, amit leginkább az anyagi célok szolgálatában álló észszerűség mozgat. Egyszer, ha majd az új kor már teljesen kibontakozott, és tetőzik a globális egyformaság, talán tényleg csak a teljesen racionalizált termelés aktusában fogja a szépséget látni az emberiség, és mivel a művészet az emberiség körtörténete, a művészi hajlammal megáldott vagy megvert ember kénytelen lesz széklábak faragásában kiteljesedni. De egyelőre még nem tartunk itt, egyik lábunk még a második évezred talaján, még ismerjük a gyakorlati szempontból fölösleges játék szépségét és örömet. Még van néhány szülő, aki az emelt angol és informatika helyett az ének-zenét vagy a kerámia szakkört választja gyermeke számára. Még van néhány *megszállott*, aki ehhez hasonló szimpóziумokat szervez, ezeken dolgozik és ezek munkáját bemutató kiállítás megnyitójára ellátogat.

A két évvel ezelőtti szimpóziум megnyitóján megkérdeztek tőlem, mit tudnak a művészek nyújtani a támogató cégek számára. Hirtelen nem tudtam mit válaszolni. Aztán rájöttem, leginkább a gyerekekhez lehetne hasonlítani a helyzetet, akikre sok pénzt, időt és energiát kell áldozni, de mégis megéri, mert valami kézzel nem foghatót kap cserébe az ember. Szeptember elején, ahogy közeledik a megnyitó időpontja, és elkezdjük előkészíteni a gyárban a művészeknek a terepet, valami kellemes izgatottság lesz úrrá a kft. dolgozóin. Bizton állíthatom, hogy a szimpóziум öt hete alatt nagyobb kedvvel

KIÁLLÍTÁSI ENTERIŐR – KIÁLLÍTÓ MŰVÉSZEK:

Csemán Ilona, Gábor Mária Éva, Krajtsovits Margit, Kutak Adrien (Sk), Lipovics János, Lőrincz Győző, Ivica Markovičová (Sk), V. Nagy Nándor, Orosz Mária, Ortutay Tamás, Pannonhalmi Zsuzsa, Szabán György, Tuza László.
(előtérben: Ivica Markovičová installációja – részlet)

**SZABÁN GYÖRGY:
KETTŐS**

S ha a jelenlévőknek csak fele annyi örömet okoz a kiállítás megtekintése, mint amennyit nekünk okozott asszisztálni a létrejöttéhez, már megérte eljönni.

Antal Gábor

Elhangzott a 2016-os Kerámia Szimpóziум kiállításának megnyitóján, az Alföldi Galériában.

A fotókat Kovács Katalin szobrász készítette.

Az ELEK család története

ELEK ANDRÁS

730 ÉV — AZ ELEK CSALÁD TÖRTÉNETE.
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 2016. 514 P.

Dr. Elek András 2016-ban megjelent családtörténeti könyve a 730 éves múlttra visszavezethető Kárpát-medencében élő Elek család történetét mutatja be. A kötet a családtörténeti dokumentumok feltárásával fontos helytörténeti forrásokat vonultat föl, közreadva a családi visszaemlékezéseket is. Dr. Elek András sportorvos, nyugalmazott háziorvos, edző és sportvezető kutatása alapján több kötete jelent meg: *20 éves a Vásárhelyi Kosárlabda* 1995, *Hatvan éves a vásárhelyi kosárlabdázás* 2015, *A Bodrogi család: 500 éve a Tisza mentén* 2015, *A Kárpátokból a Vásárhelyi Pusztára: A Maczelka család 300 éves története* 2015.

A *730 év* című kötetének születéséről így ír az előszavában: „Nem nyugodtam, még többet (mondhatni mindent) meg akartam tudni az Elekekről, főleg a Vásárhelyre kerülésük előtti időkről.

Újra és újra átnéztem a megyei levéltárak anyagát, és rengeteg újabb könyvet is elolvastam. [...] Elképesztő mennyiségű dokumentumhoz jutottam a közel 30 év alatt, amelyeknek azonban csak a töredékét sikerült most beszerkesztenem. Szentí Tibor barátom évek óta nyaggatott, hogy ebből könyvet kell írni. Én meg csak halogattam, halogattam... És hogy született meg mégis ez a könyv? Ez bizony érdekes történet. Miután 2007 júliusában megjelent egy cikk rólam (*Egyre népszerűbb hobbi a családfakutatás!*) a Délvilágban, Maczelka Tibor barátom megkért a családfájuk összeállítására. A közel másfél éves kutatómunkával begyűjtött anyag olyan érdekes volt, hogy engedtem Szentí Tibor unszolásának, és megírtam belőle *A Kárpátokból a Vásárhelyi Pusztára:*

730 ÉV

AZ ELEK CSALÁD TÖRTÉNETE

„Hasznos szolgálatot tesz a hazának, ki családjá múltját feltárja.
Hiszen egy-egy család múltja a haza történelmének egy-egy lapja.”

(Péchényi István)

A Maczelka család története című könyvet, ami 2010 őszén jelent meg. Közben elkezdtem kutatni Bodrogi Ferenc barátom kedvéért is, ami szintén eltartott majd két évig. 2011-ben – ezúttal saját elhatározásomból – ebből is írtam egy család-könyvet: *500 éve a Tisza mentén: A Bodrogi család* címmel. És persze elkészítettem mindkettőjüknek egy-egy hatalmas családfát.

Ezek után már tényleg nem volt mese, nekiláttam összeszerkeszteni a rengeteg Elek dokumentumot egy könyvbe. És végre megszületett a mű.” (p.13.)

*

A genealógia a családok [származás] történetét tanulmányozó történeti segédtudomány. A történelem, a néprajz, a szociológia, napjainkban pedig a genetika terén kap egyre fontosabb szerepet. A magyar középkori irattárak már leszármazási adatokat is gyűjtöttek. „A ma is hasznosítható forrásmunkák 1778-tól jelentek meg Wagner Károly, Lehoczky András tollából. 1857 és 1868 között készült az a munka, amely a mai napig megalapozza a magyar családkutatást: Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*² (I–XIII) (reprintben 1987–1988. Helikon).”³ Először a történelmi családok családtörténeti leírásai láttak napvilágot, később a polgárság körében mutatkozott rá egyre nagyobb igény. Napjainkban hozzáférhető és feldolgozható a korabeli adatok, melyekhez a kéziratokon túl nyomtatott és elektronikus források is rendelkezésre állnak. Mindehhez a kutatók, a genealógiai társaságok, a közgyűjtemények és más intézmények munkatársai nyújtanak segítséget.

Dr. Elek András kutatómunkájának eredményét – a kötet szerkezete – logikusan, a tájékozódást elősegítve építette föl. Szentí Tibor író, néprajzkutató *Ajánlása* vezet be, melyet a szerzői *Előszó* követ. Az érdeklődésen túl segítséget nyújt a téma megismerésében és a kötet használatához a *Bevezetés a családfakutatásba* tárgyú ismertető. Ezt követően három részben tárgyalja a szerző az Elek család történetét: *I. Az Elek család története 1745-ig* – *II. Az Elek család Hódmezővásárhelyen* – *III. Szűkebb családom 300 éves története*. A *Függelék* négy részre tagolódik: I. Nemesbikki rokonaink, II. Nagykaposi rokonaink, III. Rokonaink?

A sajozsentpéteri és domaházi Elekek, *IV. „Kele István”* – Szabó Mihály elbeszélése. A tanulmánykötetet *Forrás és irodalomjegyzék* zárja.

A szerző a kutatási módszeréről és a fix kiindulópontokról szemléletesen vall:

„Igazából „visszafelé” haladva kellett kiokoskodni a kezdeteket, a biztostól a valószínű felé. Tény az, hogy Ns. Elek Jakab leszármazottai vagyunk, aki 1627-ben felnőtt fiaival, Jánossal és Imrével együtt kapta a nemességet. A nemeslevél szerint felesége Gyarmathy Katalin volt. Elek Jakab 1631-től családjával Nemesbikken élt. Az is tény, hogy 1615/16-ban Sajószögeden volt összeírva. Talán már 1598-ban is ő szerepelt egy sajozszögedi gabonadézsma-, és egy görömbölyi bordézsma jegyzékben (nehezen olvashatók a nevek).” (p.51.)

Amit tényként kezel, azt dokumentumokkal támasztja alá, pl. az *1533-ból fennmaradt diósgyőri bordézsma jegyzék* a Magyar Országos Levéltár anyagából (p.60.) és a könyv hátsó borítóján (p.514.).

Az Elek család nemesi címének adományozásáról is előkerült a korabeli dokumentum, melyet Elek Jakab 1627. július 20-án kapott II. Ferdinánd királytól. A latin nyelvű iratot Borsos Márta fordításában tette közzé:

„Közhírré tétetett császári és királyi felség, II. Ferdinánd pergamen kettős pecsétje alatt Őfelsége és Ferenczy Lőrinc kancellár aláírásával Elek Jakab és hitvese Gyarmathy Katalin, továbbá fiai: János és Imre, leányai: Erzsébet és Ilona részére Őfelsége városában Bécsben, Ausztriában 1627. évben, július 20-án kiadott nemesi levél, amelyben Őfelsége az előbb említett személyeket, örökösüket, valamint mindkét nembeli valamennyi utódukat különös kegyből megneemesíti, és őket ezen Borsod vármegye nemeséinek sorába fogadni határozta. Kérnek bizonyáglevelet.”⁴ (p.71.)

A család nemeslevele nem maradt meg, de szövegét a CSML Szentesi Levéltára – *Csongrád vármegyei nemesi közgyűlésének iratai: Nemességi iratok* megletének köszönhetően olvashatjuk Elek András könyvének 73–74. oldalán, ahol az Elek család címere is látható.

A szerző a könyvet az első vásárhelyi fazekas, Elek András (1705–1757) emlékére ajánlotta. A vásárhelyi tálasság történetéről Kiss Lajos művei alapján tájékoztat, melyből kiderül, hogy az 1745-ös megyei adóösszeírásban már jegyezték a családot, Elek András Fazekas Andrásnéként tüntették föl a foglalkozása után. (p.120.) A vásárhelyi kutatások 18–19. századi alap forrásai főként: adóösszeírások, hadiadó teljesítésével kapcsolatos iratok, tanácsgyűlési jegyzőkönyvek, tanácsi iratok, gondviselők és párbérszedők lajstroma, egyéb feudalizmuskori iratok, anyakönyvek, nemesi jegyzőkönyvek és iratok, adókönyvek, városi becsületjegyzőkönyvek.

A kutatás módszere mindenkor összevont, kiváltképp egy családtörténet feltérképezésénél. A levéltári iratok és egyéb írott, nyomtatott, képi dokumentumok mellett fontosak a verbális források is. A kötet figyelembe veszi az oral history elbeszéléseit és egyéb, korábban megjelent publikációkat. Így lett teljes a kutatás. Egy régi rokon, Elek Jakab kivégzéséről is olvashatunk: „Nagy szenzáció volt Vásárhelyen Elek Jakab felakasztása a Cigány-érben. Sokan jöttek be még a tanyákról is, hogy láthassák. A kíváncsi népek kocsiállva nézték végig a kivégzést.”⁵ (p.228.)

A *Szűkebb családom 300 éves története* részben a családfákon, történeti leírásokon túl a technika fejlődésének köszönhetően több fénykép látható az Elek családról, melyek a családi gyűjtemények, vagy a Tornyai János Múzeum tulajdonában vannak.

A *Függelékben* a korábbiakhoz hasonló alaposan felkutatott Elek rokonok vagy feltételezett rokonok és életkörülményeik kerültek bemutatásra. Ugyanitt olvasható Szabó Mihály elbeszélése Elek István életéről *Kele István* címmel, kinek

nevével a korábbi fejezetekben már találkozhattunk.

*

A kötet témája, az Elek család története, rendkívül alaposan felkutatott anyag. A szerző által létrehozott struktúrának köszönhetően – kronológiailag – követhető tanulmány, amelybe az újabb kutatási eredményeket könnyedén be lehet építeni.

Az érintett családtagok számára nagy időutazás napjainktól, vissza a gyökerekig, találkozások régi vagy sosem látott rokonaikkal. A genealógia iránt érdeklődő számára értékes forrásmű és korrekt hivatkozásokkal ellátott kötet. Dr. Elek András családja tükrében mutatja be a magyar történelem egyes személyeket érintő eseményeinek több mint hétszáz évét, hűen a könyv mottójául is választott Széchenyi gondolathoz „...Hiszen egy-egy család múltja a haza történelmének egy-egy lapja.” Könyve tényhű, ugyanakkor olvasmányos.

Mindenkinek ajánlom a kötetet, mert bármelyik fejezetnél is lapozza föl, mindenkiben talál olyan adatot, leírást, amely felcsigázza érdeklődését, s talán arra is készítheti, hogy nekikezdjen saját családjának történetét fölkeresni, vagy ezen mű tapasztalatai alapján akár csiszolja azt. A nyomdailag szépen kivitelezett eredeti dokumentumok másolatai forrásértékük mellett esztétikailag is gyönyörködtetnek.

A kötet szerzői magánkiadásban, mindössze száz példányban jelent meg, de bárki számára hozzáférhető a hódmezővásárhelyi közgyűjteményekben, ill. a Magyar Elektronikus Könyvtárban (elérhető közvetlenül a www.mek.hu portálon vagy a *Vásárhelyi Látóhatár* honlapjáról www.vasarhelyilatohatar.hu) éppúgy, mint a szerző korábban megjelent – fentiekben említett – művei.

Benák Katalin

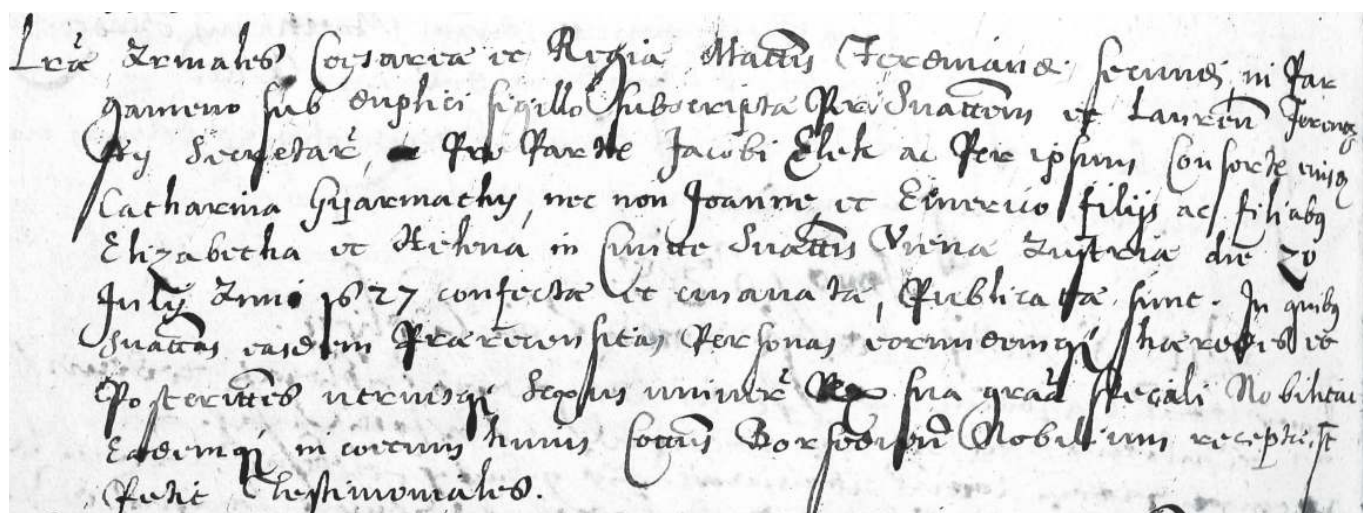

AZ ELEK CSALÁD CÍMERE (P.74.)

Hivatkozások:

1. Imre Péter: *Egyre népszerűbb hobbi a családfakutatás*. Délvilág, 2007. 06. 16.
2. Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór. 1857–1868. 12+1 pótkötet.
3. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Genealogia_\(történelem\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Genealogia_(történelem)) Letöltés ideje: 2017. március 18.
4. A Borsod Megyei Levéltár – *Közgyűlési jegyzőkönyvek* (IV. A. 501. a.) 4. kötet – p.806.
5. Szabó Ferenc: *A dél-alföldi betyárvilág*. In: Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 53-54. Gyula, EFM., 1964. 171 p.

ELEK JAKAB NEMESSÉGÉNEK LATIN NYELVŰ BEJEGYZÉSE A KÖZGYŰLÉSI JEGYZŐKÖNYVBEN (P.71.)

ÁRULKODÓ MOTÍVUMOK, TITKOT REJTŐ SZÍNEK

1. KÉP
HOSSZÚ-GRÁNÁTALMÁS MINTA
RÉSZLET

A vásárhelyi hímzés közismert motívumai mellett található kis összekötő minták sok mindent elárulnak, még arról is, hogyan születtek a párnaminták lépésről lépésre.

Dolgozatom első részében egy ilyen kiegészítő mintával foglalkozom, melyet a helyi és környékbeli múzeumok gyűjteményeiben található párnavegeken fedeztem fel, a második részben pedig a vásárhelyi hímzés egyedi színvilága kapcsán felvetődött kérdésekre igyekszem lehetséges válaszokat találni.

Elsőként lássuk azt a hosszú-gránátalmás hímzett párnát, melyet Tömörkény István egy makói tanyán gyűjtött, s most a Móra Ferenc Múzeumban őrzik. A mustra középső részén található minta T. Knotik Márta szavait idézve „sarlós levelekből alkotott hullámindával összekötött, duzzadó levelű, három hosszú-gránátalmát formáz.”

Ami azonban most számunkra érdekes, az az egyik elválasztó vonalon ülő, összekötőmintaként szereplő négy kis fogazott háromszög. A rajzot Wiener Tiborné készítette az eredeti párnáról. (részlet) 1. kép

Szintén Makón gyűjtötte Tömörkény azt a mindnyájunk által jól ismert csupa nagy tulipánból felépített mustrát, melynek a szélső soraiban található három-három tulipánját ugyanilyen háromszögek választják el egymástól. Az egész párnacsup részletesen kidolgozott, és mégsem cifra, elválasztó sorai különlegesen gazdagok. (Itsz. MFM 52.1328.1) Színes képe megnézhető a www.sulinet.hu oldalán vagy a Móra Ferenc Múzeumban.

A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban található tulipános, egyedi felépítésű mustra egyik elválasztó során már kacscal ékesítve köszönnek vissza az említett háromszögmotívumok. A középső sor két tulipánja művészi rajzú, a hagyományokhoz ragaszkodó színezésű. A szélső sorokban ülő tulipánok pedig kevésbé díszes másolatai a makói tulipános párna szélső sávjában találhatóaknak, bár az öltései egyszerűbbek. 2. kép (Itsz: TJM 50.197.1.) (p.31.)

Ezt a három mustrát nézegetve arra jutottam, hogy egy kéz munkái lehetnek. Sőt azt is megengedem magamnak, hogy kimondjam: a szépen kidolgozott öltések, a motívumok kiforrott, újraalkotó alkalmazásából arra következtek, hogy aki ezeket varrta, nagy rátermettséggel és gyakorlattal rendelkezett, másoknak, megrendelésre is dolgozhatott.

A két első mustra aprólékosan mintázott elválasztó sávjai egyedien gazdagok. Színei harmonikusak, a finom színátmenet szabályát követik. Varrójuk ügyelt arra, hogy ne használjon – folytatásképpen – eltérő színű fonalat.

Nem így a harmadik párnánál (2. színes kép). A mustra középső motívumának eredeti elnevezése nem maradt fenn, a szakirodalomban gránátalmaként is előfordul, míg Erdős Jánosné, Rózsai néni az „indus-minta” elnevezést adta ennek az idegen hatású mustrának. A közrefogó levelek vagy száraz rajza a végletekig egyszerű, szokatlan, színezése, öltésképzése pedig felrúg minden szabályt. Merész következtetésem, hogy a sok darabot kivarró egyén a tüben maradt fonalat szép sorban elhasználta a mustra középső sávjában megrajzolt egyszerű vonalú, de a célnak nagyon megfelelő motívumban. Néhol csak három-négy öltésre futotta. A mustrában igen sok a kék szín, sőt kevés zöldet is találunk az indákban, és a piros mindkét változata (tégla- és lilás-piros) jelen van. Akinek ezek a fonaldarabok megmaradtak, az nagyon valószínű, hogy másnak is varrt, és párhuzamosan sokféle mintán dolgozott. Olyan nagy rutinja volt, hogy megengedhette magának ezt a szabadosságot; még így is művészt alkotott. Ma a többi között ez is elismert és kedvelt mustránk.

Tudom, lesz aki kétségbe vonja szavaimat, szívesen fogadok ellenvéleményt.

A vizsgálódásom középpontjában álló háromszögmotívum az említettekén kívül több párnaveg-hímzésen is megtalálható volt. Példa erre az a ma már csak rajzolt formában ismert madaras mustra, melyet Wiener Tiborné az eredeti párnáról másolt. (3. kép)

Nézzük, mi itt az érdekes: először is a szélminták különbözősége, mely más párnaveg-hímzésen ismereteim szerint nem fordult elő. A rajzon a madarak fölött szintén ott találjuk a már ismert háromszögeket. A rajzolt másolaton a színeket – a ma is használt – számozás jelöli, így rekonstruálható e mustra színvilága, ami tovább erősíti azt a feltételezésem, miszerint e párnák kapcsolatban álltak egymással, hiszen egyikben sem találunk kék színt. További érdekesség, hogy az egyszínű Kristó-mustrát leszámítva, egyedül a két elsőként említett tulipános párna hímzésében található a száröltés azon változata, melyet az úrihímzés öltései között tartanak számon (V. Ember Mária, 1981). Mi nem használjuk ezt az öltést, de Erdélyben közismert.

Lépjünk vissza a Móra Ferenc Múzeumban található hosszú-gránátalmás mustrához. E párna aprólékos vizsgálata során érdekes dolgot vettem észre. A hímzések között egyedi módon az egyik szélmintában két kis virágfüzér található.

Az 1930-as években Wiener Tiborné már kezében fogta és lerajzoltatta ezt a párnát. E munkában László Erzsébet volt segítségére, aki egyike volt azoknak a munkanélküli tanítónőknek, akik Wieneré mellett dolgoztak. Margit néni benyújtotta a rajzot az iparkamarának és 1939-ben a *Magyar Iparművészet Muskátlai* mellékletében (XLII. évf. 9. sz.) megjelent mintakuriózum.

Ugyanitt (XL. évf. 6-7. sz.) – de még korábban – megjelent az újravarrott párna fényképe is. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy ezeket a képeket birtokolhatom, mert így végig tudtam követni ennek a régi mustrának a sorsát, fejlődését.

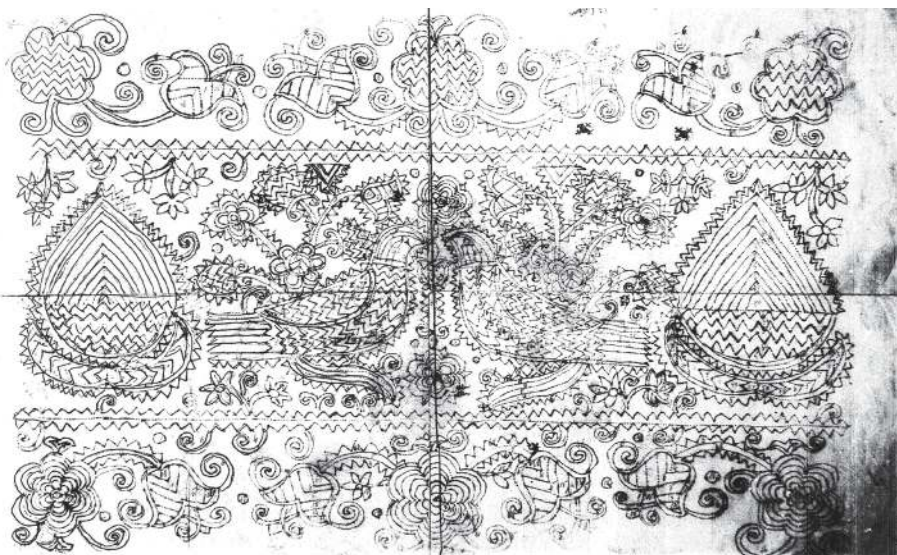
Az 1977-ben Fél Edit által gyűjtött, a Néprajzi Múzeumban őrzött mustrán, szintén előbukkannak a kis háromszögek, természetesen itt is mellékmotívumként (T. Knotik 1990). Viszontlátjuk a három hosszúkás-gránátalma és a motívumokat összekötő indás-leveles felépítést is. Érdekességet azonban ez a mustra is tartogat számunkra: a rózsaszíromminta közepe hosszabb öltésekkel van kivarrva, mint ahogyan mi varrjuk, míg a legtöbb párnán másképpen indul ez a motívum. Továbbá a három központi motívum az eddigiekkel ellentétben és az úrihímzés felépítésének is ellentmondóan – talpon áll! Olyan varrhatta, aki nem ismerte a szabályokat, vagy egyszerűen úgy érezte: miért álljon fejre egy virág, amikor nem az a természetes? Ha azonban az eddigi kéz alkotta ezt is, vajon a megrendelőjének tett eleget? A felső szélmintában sötét-világos fonallal varrott – farkasfogként ható – mintázást találunk. A hímzés varrásának leszálló ágában egyre gyakrabban fordult elő ez a megoldás, de e téma kibontása már meszszire vezetne.

Ha sorban megnézzük a képeket, azonos nagymotívumokat találunk bennük, de ezek alakulnak. Rajzolójuk mindig változtatott rajtuk, és ez a javukra vált, a minták kiteljesedtek, gazdagítva a hímzést. Ebben a szerencsés esetben az alaprajz, a párnák felépítése megmaradt, az öltésekhez szigorúan ragaszkodtak, bár a színezés változott.

*

A vásárhelyi hímzés gazdag árnyalatokkal teli színvilágát a gyapjúfonal festése által érték el, melyhez főként festőnövényeket alkalmaztak. Egyes kutatások eredményei pedig azt mutatják, hogy állati eredetű festéket is használhattak. A következőkben a szakirodalom alapján veszem sorra azokat a növényeket, melyek egyes részeiből elődeink festéket állíthattak elő, hogy fonalaikat megszínezzék. Megdöbbentő volt számomra, hogy a közvetlen környezetünkben mennyi ilyen növény található.

Meglátásom szerint sokkal több, mint amiről a vásárhelyi hímzés kutatói korábban említést tettek.

3. KÉP
MADARAS MINTA – RÉSZLET

Nem céloim azonban a korábbi eredmények felülbírálata, mindössze adalékokkal szeretném bővíteni mindazt, amit a homályba vesztett fonalfestésről gondolunk.

A festőnövények különböző részeiből nyerhető ki a színező anyag. Leggyakrabban a növény levele alkalmazható e célra. Egyes fák, cserjék kérge is tartalmaz színyanyagot. Figyelembe kell azonban venni, hogy a két-hároméves növény hatékonyabban színez, mint az idősebb ágak. Ritkábban használták a növények virágzatát, mivel a megfelelően sűrű főzethez nagy mennyiségre volt szükség belőle. Ezekből általában olyan színt lehet előállítani, amilyen színű a szíromlevél, ezért mindig a teljesen kifejlett virágokat gyűjtötték be. (Szathmári-Giovannini 1961)

A vásárhelyi hímzéssel díszített párnák zöme három színnel készült. Ettől eltérnek azok a mustrák, melyeket a fekete juh szőrével varrtak ki. E párnákat a hagyomány szerint *tótóscifrásnak* nevezték. (Szeremlei 1913)

A három szín: a barna, a piros és a kék, illetve ezek árnyalatai, a sötétől a világos színig. A színskála azonban sokkal gazdagabb, mint gondolnánk, mert mindhárom szín hideg és meleg árnyalatával találkozhatunk.

A barna két árnyalatáról T. Knotik Márta tanulmányában ezt írta: „ (...) a barna szín változatos gazdagságát több fajta tónus képviseli, mely több fajta festőnövény használatára utal.” Az aranybarna ma látható fakult árnyalatát azonban semmiképpen nem nevezném sárgának. Varga Marianna az *Alföldi szőrhímzések* című kiadványban így ír: „A hódmezővásárhelyi hímzéseknél az aranybarna, a hidegebb barna öt-hat árnyalata” található.

Az irodalomban a barnát festő növények bőséges felsorolását találjuk. Ezek közül itt azokat mutatom be, amelyeket minden kutató megemlít, és amelyek leginkább előfordulnak a környezetünkben. A diófa levelét, termésének zöld és barna burkát mint festőnövényt, mindenki említi. Erdős Jánosné, Rózsi néni a vadalmafa, vadvörtefa kérgét is valószínűsítette. A szakirodalomban is több helyen szó esik róla. A vörös- és lilahagyma külső burkának ilyen célú felhasználása szintén feltehető, hiszen tojásfestésre régóta használják. A háztartásokban – különösen a régi nagycsaládokban –, igen sok összegyűlhetett belőle. A fonal aranybarna változatának lehetett – véleményem szerint – az egyik festőnövénye.

A lilás-piros szín használata mellett néhol megtalálható a piros halványabb, melegebb árnyalata. Természetesen itt is halványuló színekben, egészen a rózsaszínig. A szakértők egyöntetű véleménye szerint a vásárhelyi hímzésre oly jellemző, az országban máshol nem használatos, lilás-piros színt a báránypirosító néven ismert gyógynövényvel festették. E növény gyökere alkannint, vörös színt adó festékanyagot tartalmaz. Fontos tulajdonsága, hogy ez „a festőanyag vízben nem, csak olajban, zsírban, alkoholban, benzinnel oldódik jól.” (Szathmári-Giovannini 1961) Az értékes piros festékanyagot a növény gyökerének kérge tartalmazza, fontos tehát, hogy ezt megmentsük, minthogy könnyen leválik a fatestről, ezért nem szabad megmosni.

Sebők Szilvia *Az Alsó-Tisza-vidéki szabadrajzú párnavégek* című szakdolgozatában a növényről a következőket írta: „Festéskor megfőzték és a léhez timsót adtak. Végül a gyapjúfonallal újra felfőzték. Ekkor lilás színt nyertek, de ha a pác szóda volt, a szín vöröses-lila lett. A festőanyagot jobban ki lehet vonni szesszel vagy benzinnel. Ha a fonalat ilyen lében áztatjuk, a színe azonnal élénk-vörös lesz.” (Sebők 1993)

Itt tartom helyesnek elmondani a saját véleményemet. A báránypirosító, amint arra népi elnevezése is utal, az állatok – tulajdonosaik által való – megjelölésére szolgált. A szakirodalom idézett, e növény gyapjufestésben betöltött szerepét nincs jogom kétségbe vonni, csupán arra a szakemberek által is leírt elgondolkodtató tényre hivatkozom, hogy e festőanyag vízben nem oldódik, illetve zsíros közegben fest. Amivel tehát a bárányok lanolinos gyapját könnyedén megjegyezték, ugyanakkor számomra kérdéses, hogyan fogta be egyenletesen a kimosott gyapjúból készült fonalat, illetve hogyan lehetett vele árnyalatokat létrehozni?

Vörös festékanyagtartalma miatt szóba jöhet a festőbuzérfű és gyökér (*Ruiea Tinctor Herba et Radix Rubiatinctorum*) is. A népnyelv pirosítófűként, festőfűként, vörösfestőgyökérként emlegeti. (Szathmáry-Giovannini 1961) E növényi festék pontos színárnyalatát azonban nem ismerjük.

Nézzünk szét magunk körül, és meglepően sok színes növényt fogunk találni, olyat, amit szakemberek – vagy a szájhagyomány festőnövényként emleget. Ilyen lehet a festőmályva (Monoriné 1990.). Sajátos tulajdonsága, hogy attól függően, hogy savas vagy lúgos közegben oldjuk, a színét változtatja. Erdélyben a piros mályvarózsa virága használatos gyapjufestésre (Miklóssy 1978), azt tartják róla, rózsaszíntől pirosas-liláig fest. Szabó Ildikó kertész-mérnök a kökényről (*Prunus spinosa*) írt, mint színesen izzó csodabogyóról, „A teljesen érett kökénybogyó főzetével a gyapjú a vörös különböző árnyalatára festhető.” További lehetőséget jelent az orbáncfű (*Hypricum perforatum L.*), népi nevén vérfű, vérfűvirág. „A virágzó növény föld feletti részét vagy csak külön a virágzatát... használják a gyapjúfonál piros színezésére. A növény elég sok hipericin nevű vörös festőanyagot tartalmaz, így a vele festett szín erősebb és nem fog.” (Miklóssy 1978) De itt az érett fekete cseresznye, a fekete eper és a vörös szőlő is. A piros muskátli virágát az indiánok fonalfestésre is használták. Én magam nem festettem vele, de a virágot gyapjúhoz dörzsölve annak lilás-piros színt adott. Léteznek állati eredetű pirosan fogó festékek is, azonban ezekkel a terjedelmi korlátok miatt most nem foglalkozunk. Annyit azonban meg kell említeni, hogy két szegedi kutató az eredeti vásárhelyi hímzésekben fonalmintákat vett, amikből speciális vizsgálatokkal kimutatták a kokcsinella (bíbortetűből származó) festékanyagot. (Tímárné-Szőke 1995) Észszerűnek találok, hogy az ilyen anyaggal színezett fonalat vásárolták, mivel ez a festékanyag távoli származása okán igen drága volt.

Szólnunk kell azonban a piros szín egy általunk ritkán használt árnyalatáról, a világosabb és élénkebb tónusú téglavörösről, (törökvörös?) mely egyes párnákban elvéve található, (néhol csak néhány öltésnyi), de a valamennyiünk által ismert és kedvelt templomcifrás mustra ezzel a színnel készült. Miértje a múlt homályába vész, de tudnunk kell róla. Ez a szín Erdélyben igen kedvelt, általánosan használt.

A kétféle kéket is határozottan elkülöníthetjük egy mélyötéttel induló indigó-kéknek talált és egy ritkán használt, általunk permet-kéknek nevezett színre. Ez a kék a szőlő permetezésére használt mész-rézgalic keverék színére emlékeztet, innen kapta a nevét. Kis Ernőné kökénykékről beszélt, azt azonban nem tudjuk, melyik árnyalatra gondolt. A szakirodalom a kék szín festését két növényre vezeti vissza. Európában régebb óta használt a festőcsülleng (*Isatis tinctoria L.*). Már a középkor óta alkalmazzák, eredeti termőhelye Thüringiában volt. A belőle nyert kék festékekkel ruhanemüket és egyéb vásznakat színezték. Használatát az Indiából származó indigó térhódítása szorította vissza a 16. században. (Domonkos 1981) Ezt követően jelentek meg Magyarországon a kékfestő mesterek, akik az ország minden régiójában működtek, s minden bizonnyal vállaltak gyapjufestést is. Színe erőteljes és kevésbé fakul, lásd a múzeumi darabokat.

A kék, a bíbor vagy a lila különböző átmenetei a tapasztalatok szerint létrehozhatók áfonyából, fagyalból vagy a bodza terméséből is.

Arról is megoszlanak a vélemények, hogy a vásárhelyi hímzésre oly jellemző színárnyalatokat miként lehetett létrehozni. Egyesek azt tartják, hogy a sötétebb szín eléréséhez többször kellett a fonalat a festőlébe tenni, míg mások szerint a festék sűrűsége volt meghatározó. Nem tudjuk, hogy vajon az egyes árnyalatok festésekor mindig azonos, vagy más-más festőnövényt használtak-e, de T. Knotik Márta az utóbbit tartja valószínűnek.

Elgondolkodtató, hogy akik valamikor a vásárhelyi hímzéshez a fonalat festették, mennyire ismerték a növényeket, és azok felhasználási módját. Kémiai ismeretek nélkül, csupán a megfigyelés, a tapasztalat segítségével tudták használni színezésre, pácolásra a különböző anyagokat. Persze köztudott, hogy már az ókorban is jártak festett ruhákban, végül is az emberiség közkinccse volt ez az ismeret, mely hosszú időn át szájról szájra öröklődött. Ma már kémiai anyagokkal festenek, de megérdemli ez a tudás, ha csak részben is, de ne hagyjuk teljesen feledésbe menni.

Vácsi Gáborné

Irodalom:

Domonkos Ottó

1981. *A magyarországi kékfestés*, Bp.:Corvina

Miklóssy V. Vilmos

1978. *Festőnövények a csiki háziiparban* In: Dr. Kós Károly – Faragó József (szerk.) Népművészeti dolgozatok 1978, Kriterion, Bukarest

Monoriné Rohlik Erzsébet

1990. *A varázserejű himes tojás*. Neutron Bp.

Sebők Szilvia

1993. *Az Alsó-Tisza-vidéki szabadrajzú párnavégek /Szakdolgozat/*

Szathmáry Géza – Giovannini Rudolf

1961. *Gyógynövényeink*. Mezőgazdasági K., Bp.

Szeremlei Sámuel

1913. *Hód-Mező-Vásárhely története* 5. kötet Hódmezővásárhely

T. Knotik Márta

1990. *Vászonhímzés és szőttes* In: Juhász Antal (szerk.) Csongrád megye népművészete Bp., Európa

Tímárné dr. Balázs Ágnes Szőke Ágnes

1995. *Kísérlet a hódmezővásárhelyi szőrös párnavégek színvilágának meghatározására* In: Szűcs Judit (szerk.) A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Studia Ethnographicae 1. Szeged

V. Ember Mária

1981. *Úrihímzés* Akadémia Kiadó Budapest

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Mako_monografia_sorozat/pages/monografia_3/008_e_nepmuvhimzes.htm

2. kép

"INDUS-MINTA"

FORRÁS: TORNyai JÁNOS MÚZEUM (ltsz: TJM 50.197.1.) – Fotó: Dömötör Mihály

BOLDIZSÁR ISTVÁN: CSENDÉLET (OLAJ)